

Interviewee: La Huy Quy

Interviewer: Pham Tuyet Mai

Location: Saigon Radio, Houston, Texas

Date: 2011-03-03

Identifier: wrc02802

Context: This recording and transcript form part of a collection of oral history interviews conducted by the Vietnamese American Heritage Foundation and donated to the Chao Center for Asian Studies at Rice University. This collection includes video recordings of interviews with Vietnamese Americans native to or living in Texas. This interview forms part of the national 500 Oral Histories Project conducted by the Vietnamese American Heritage Foundation.

This transcript was written by Mr. Hieu Do in 2014 by recommendation of Ms. Nancy Bui of the VAHF, and has not been verified by staff at Rice University.

!: Kính thưa ông Lã Huy Quý, ngày hôm nay Diễm Hương xin được phép thay mặt cho quý anh chị trong hội Văn hóa của người Mỹ gốc Việt xin được phỏng vấn ông, liên quan đến tiểu sử cá nhân của ông từ cái thời thơ ấu cho tới bây giờ và sau đó thì sẽ là 1 vài những chi tiết đặc biệt liên quan đến đại gia đình của ông cũng như cái nhận định của ông về văn hóa và truyền thống của người Việt Nam. Kế tiếp đó là cái thời kỳ rất là quan trọng của Việt Nam mình đó là chiến tranh Việt Nam, chiến tranh Việt Nam đã ảnh hưởng đến cá nhân ông, gia đình ông như thế nào và trong những cái mốc lịch sử của Việt Nam, của đất nước mình, của miền Nam thì chắc chắn là ông đã hiện diện vậy xin ông có những nhận định những mốc điểm lịch sử đó. Kế tới là ngày 30/4/1975, ông đang ở đâu, lúc đó ông đang làm gì, và bằng cách nào ông đã đến định cư tại Hoa Kỳ? Và sau cùng cuộc sống của ông ở tại xứ Mỹ này. Thì trước tiên là xin ông có thể cho biết tên, năm sinh và quê quán ạ?

@: Tên tôi là Lã Huy Quý, tôi sinh năm 1934, nếu nói tuổi ta là tuổi Giáp Tuất và ở 1 làng quê ngoài Bắc, đó là làng Bất Nạo, huyện Thanh Miện, tỉnh Hải Dương. Làng tôi thì cách tỉnh Hải Dương không có xa, khoảng 18km thôi nhưng cách Hà Nội 60km, đây là cái đại cương, sinh sống ở ven sông.

!: Gia đình ông làm nghề gì?

@: Gia đình tôi là địa chủ, nhà thì ruộng nhiều, nhà lớn, có cả đất đai xây lên để làm tiệm buôn, tiệm cho thuê, nghĩa là trước năm 1945 thì gọi là nhà giàu đó.

!: Thưa ông ông còn nhớ lại 1 kỷ niệm nào đó thời thơ ấu từ cái lúc tiểu học ở Hải Dương như thế nào không?

@: Thời thơ ấu của tôi thì tôi nhớ lắm tại vì những cái mà tôi biết, chứng kiến và những cái do bố mẹ tôi nói ra. Ví dụ như khi tôi mới được 6 tháng thì tôi bị bệnh ho, mà ông cụ ngoại tôi đó tức là em ruột của bà nội tôi đó, tôi gọi là ông, thì cụ nói, cụ chê tôi là: “thôi thằng này đi rồi!”, mà nhà tôi có 1 cái problem là mấy anh con trai chết sớm lắm, do đó sinh tôi ra thì sợ lắm, mong cho tôi sống lâu cho nên mới đặt cho tôi cái tên, cái tên đầu tiên ở nhà để gọi tôi là thằng Thọ, chứ không phải là thằng Quý, Quý là cái tên trong khai sinh. Nhưng mà rồi, đây không phải là chuyện mê tín dị đoan mà chuyện các cụ kể lại là về sau phải đi lên làng Phù Ủng, tức là đền Ủng, thờ ông Phạm Ngũ Lão, 1 danh tướng

thời nhà Trần, thì xin thuốc ở đó, gọi là xin thuốc thánh, tin tưởng lắm. Thì cũng không có gì cả, thuốc chỉ là 1 ít lá, nhưng đặc biệt là phải uống nước tiểu ngựa trắng, cho vào để sắc cái thuốc đó, uống vào là khỏi, thế mới là cái chuyện lạ. Vậy mới có chuyện ngày xưa ở nhà không biết, chỉ có hiểu không chị có biết không, nếu mà muốn con mình được an toàn được bảo vệ đó, được giúp đỡ bởi thần đó thì bán con cho thần, làm con nuôi của thần. Vậy thành ra mình thành con nuôi của ông Phạm Ngũ Lão. Mà cái đó thì đến năm 12 tuổi mới chuộc, tức là hết 1 giáp mới chuộc về, cho đi làm con thân 1 giáp đó để giữ cho mình cái lúc còn bé, thì đó là cái chuyện tôi nhớ lắm, và chính vì thế mà cái chuyện tin tưởng thần linh thì tôi rất tin tưởng nhưng mà cái chuyện mê tín dị đoan, tầm bậy tầm bạ thì tôi không. Còn tôi rất tin, tôi không có bài bác 1 cái sự tin tưởng nào của người khác, bởi vì tôi nghĩ rằng cái chuyện đó nó có lý do, còn chuyện thật hay giả thì mình làm sao mà biết được, mình very fine được, mình phải chấp nhận thôi, cũng như tôi nói mình tin thuốc thánh, thì có người bảo là “ôi, còn tin thuốc thánh”, tôi tin. Cho nên là khi còn bé không năm nào là tôi không đi lễ ở đền Ủng, từ nhà tôi đi đến đền Ủng khoảng mười mấy cây số, tôi lên đó để lễ cho đức thánh Phạm Ngũ Lão. Đây, đại khái là cái lúc còn bé, thì lúc bé làng tôi ở ven sông nên còn bé tui tôi đi ra tập bơi ở trên sông rất là sớm và cũng nhờ cái tập bơi sớm mà biết hơn 1 chút xíu mà ngày còn bé, chuyện này thì tôi nhớ rất rõ lúc bấy giờ tôi mới đủ sức mà bấy giờ tôi mới đủ sức mà ngoi lên mặt nước ở chỗ nhà tôi, mà nhờ cái đó mà tôi sống sót đó. Nhà tôi thì đằng sau có 1 cái ao, cái ao đó để thả cá, và có xây 1 cái cầu, xây đàng hoàng lắm, lớn lắm rồi xuống bên dưới có 1 cái như cái bàn này để chúng tôi đứng ở đó, nước lên đến ngực này để chúng tôi đứng đó để tắm thì không biết hôm đó nhà tôi có giỗ hay có gì mà các anh, các ?? của tôi đến đông lắm, thì đến 1 lũ phải ngồi lên trên, chỉ có 4 người lớn nhất, tức là cái danh cao nhất trong cái đám con nít đó mới được xuống, có 2 ông anh con bà cô tôi, 1 chú mà con ông chú tôi mà con lớn đó, và tôi thì ít tuổi nhất nhưng mà là thuộc hàng lớn trong gia đình nên tôi được xuống, 4 người xuống tắm thôi mà 1 người đứng huyệt cái bàn này thì là xuống chỗ sâu, mà không hiểu kéo nhau thế nào mà 4 người cùng xuống hết, lúc bấy giờ không ai làm gì được cả mà tôi cuối cùng thoát được lên mặt nước tôi kêu “Ồi giời ơi!”, thì lại bị kéo tụt xuống. May mà lúc bấy giờ bà cụ tôi, bà mẹ tôi đang ngồi ở gần cái cổng đi ra cầu ao, nó có cái cổng đi xuống cầu ao, thì bà cụ đang mua cua, cáy, rươi gì đó tôi không biết, thì cụ đang mua, cụ nghe thấy cái, cụ chạy ra thì thấy 1 lũ con nít khác cứ ngồi bên trên tường chúng nó chơi đùa, mà bà cụ nhảy xuống, vừa nhảy xuống vừa kêu lên, xuống đó thì suýt nữa bà cụ tôi cũng bị kéo xuống luôn nhưng mà các ông anh của tôi ở nơi khác về, họ lớn rồi nên nó xuống họ kéo tôi lên, tôi lên đến nơi thì gần xiêu rồi, ói ra nước, may mà thoát chết. Thì mình mới thấy rằng là có những cái trong gang tấc, có những cái mà hồi bé tí mình tưởng chẳng giúp gì mình, chẳng ăn thua gì thế mà rồi lại thành, thì những cái đó cứ thế lớn lên. Lớn lên thì tôi học hết bậc, mới học đến lớp nhì, lúc đó chúng tôi phải học hết cái lớp nhì, lớp nhì năm thứ nhất gọi là ??, lớp nhì năm thứ 2, rồi mới lên ??, gọi là ??, rồi mới thi lên tiểu học, thi tiểu học xong rồi thì là hết trường ở chỗ địa phương tôi, thì bắt buộc phải lên Hà Nội để học trung học, còn ở Hải Dương thì cũng không có trường, thành ra các nơi phải về Hà Nội mới học trung học được. Thì năm mà tôi học lớp 9 à năm tôi 9 tuổi tôi thi sơ học hữu lược, 9 tuổi đã phải đi thi, hết lớp 3 thì thi sơ học hữu lược, đỗ sơ học hữu lược mới vào được năm thứ nhất gọi là ??, lớp nhì năm thứ nhất rồi lớp nhì năm thứ 2, nó gọi như vậy đó. Thì lớp nhì năm thứ nhất thì lúc bấy giờ thì 10 tuổi, năm 44, năm 45 thì 11 tuổi thì cách mạng tháng Tám nổ ra, lúc đó tôi còn bé, 11 tuổi.

!: Lúc đó thì ông thân sinh của ông...?

@: Lúc đó thì ông cụ tôi làm phó tổng ở tổng, nhà thì giàu lại có chữ nghĩa trong địa phương nhưng mà ông cụ tôi thì giao thiệp rộng, ông Trần Văn Tuyên, ông này là lúc bấy giờ là chi huyện ở huyện tôi thì lúc bấy giờ rất là thân, thường xuống nhà tôi luôn. Thì tôi lúc bấy giờ, nhà tôi tuy lúc bấy giờ làm phó tổng trong tổng nhưng mà lại đóng tiền giúp cho cách mạng, lúc bấy giờ thì tôi không biết nhưng ông cụ có nói chuyện, lúc bấy giờ 5 ngàn đồng là xây 1 cái nhà 2 tầng lớn rồi, ông cụ tôi đóng 5 ngàn cho cách mạng, thì ông cụ tôi giao cho ông Trần Văn Tuyên.

!: Thế thì cách mạng tháng Tám ảnh hưởng như thế nào đến ông?

@: Tôi thì lúc bấy giờ vẫn còn đi học, các chị bây giờ ít tuổi thì không có được những cái giây phút đó, cái lòng của mình lúc đó, chị biết mình là người Việt Nam ngay từ bé đã học về ông Trần Quốc Toản, về ông Đinh Bộ Lĩnh, cái lòng yêu nước nó sẵn trong cái máu, cái tâm của mình rồi. Thì có 1 lần tôi đi ra ngoài chợ tôi thấy có 1 người cán bộ của người Cộng sản, của Việt Minh lúc bấy giờ thì tới, tất cả mọi người đang buôn bán bình thường thế này thì ông ấy đến, kê cái ghế lên, đứng lên giờ khẩu súng lục, chỉ thẳng lên bán “bằng, bằng, bằng”, 3 phát lên trời, thế là tất cả xúm lại nói chuyện, họ tuyên truyền, đi tuyên truyền khắp nơi. Khi bắt đầu nghe họ tuyên truyền như thế thì bé mình cũng chẳng hiểu gì lắm nhưng mà tôi còn nhớ là nào nói đến, vì chiến tranh giữa 2 nước sắp chấm dứt rồi nên nó mới nói chuyện về, ở bên châu Âu thì chấm dứt rồi nhưng ở bên Nhật với Mỹ thì chưa, họ nói là nào hội nghị ??, hội nghị ??, nào là người Pháp phải dời đi, trả độc lập cho Đông Dương, thì lúc bấy giờ lòng mình cũng sôi sục lắm, chính vì cái sôi sục đó mà vừa mới khi cách mạng tháng Tám bùng nổ ra đó thì mình nhảy vô liền, mà lúc giờ mới có 11 tuổi, đi gọi là “nhi đồng cứu vong”. Lúc đó nó có 1 cái gọi là “thanh niên cứu quốc”, rồi là “thiếu niên cứu quốc”, rồi nhi đồng là những đứa con nít 13 tuổi trở xuống như chúng tôi gọi là “nhi đồng cứu vong”, thì chúng tôi đi tập rồi đi hát. Lúc bấy giờ tập quân sự thì 1,2,3,4 đi vậy thôi cũng chẳng có làm trò gì, rồi thì đeo súng gỗ, rồi gươm, lúc bấy giờ có súng gỗ thôi không có súng thật, đi tập, lúc bấy giờ cái tinh thần rất là cao, rất cao, phải nói là đó là 1 sự chuyển biến rất lớn cho nên không thể nói là thời đó mà, có ai biết Cộng sản là cái gì đâu, mà nó cũng có xưng nó là Cộng sản đâu, không biết 1 tý gì hết, chỉ biết là bây giờ cách mạng bùng nổ và những người xung quanh mình bây giờ tất cả như vậy. Thế thì rồi đi vào “nhi đồng cứu vong”, đến lúc đó là đến năm 12 tuổi, năm 46. Năm 46 xảy ra 1 cái chuyện mà đó cũng là cái kỷ niệm, lần đầu tiên Việt Minh mà lên đó thì ở các làng, họ đặt 1 người có chức lên, họ gọi là ủy viên quân sự để mà quản trị về hành chính của làng, tất cả, rồi có cả thư ký của ủy ban, nó gọi là ủy ban, ủy ban chứ không phải ủy ban nhân dân, người mình còn chưa biết gọi chữ ủy ban mà, lúc bấy giờ nhiều người còn đùa còn gọi là “bỉ ban” chứ có biết ủy ban là cái gì đâu, ủy ban là cái chế độ của bên Nga đó, lúc bấy giờ ở Việt Nam không ai biết gì cả. Thì cái anh mà là ủy viên quân sự, tức là coi là đứng đầu cái ủy ban của làng tôi đó thì lại mất lòng gia đình nhà tôi với cả xung quanh vì anh ấy hách dịch quá, tuy anh ấy là cháu của bố tôi nhưng mà anh ấy hách dịch quá, hỗn láo quá, thành ra mấy ông anh của tôi ở trên Hà Nội về thấy thế mới bày ra, tôi nghĩ đó là cái cuộc nổi binh đầu tiên sau cách mạng tháng Tám, biểu tình mà do dân tổ chức đã đảo ủy viên quân sự cách mạng. Tôi còn nhớ lúc bấy giờ mình cũng đi thì mình còn bé, ở nhà thấy mọi người đi thì cũng đi, đi lên huyện vào ủy ban huyện khiếu nại, yêu cầu đòi ủy viên quân sự cách mạng và yêu cầu về làng tôi tổ chức bầu cử tự do, để cho dân làng tôi được bầu cử tại vì mấy ông anh tôi ở Hà Nội, thì mấy ông anh ấy có hoạt động, nên các anh ấy mới bày cho các ông cụ ở nhà, thì chúng tôi quyết làm rồi huyện cũng phải chấp nhận, vì huyện không chấp nhận thì chúng tôi sẽ đưa ra tỉnh, lên

đến tận ủy ban tỉnh, giống như bây giờ dân oan đi khiếu nại vậy. Thì đi đến huyện đó, “ok”, rồi cho đồng ý về tổ chức họp gọi là, tôi còn nhớ là họp rồi bầu ra ông ủy viên quân sự khác. Thì sau đó gọi là chủ tịch ủy ban xã, thì sau đó ông già tôi cũng quen biết nhiều, mấy ông chủ tịch huyện thì cũng biết hết cho nên lúc bấy giờ mới làm cái vấn đề tiêu diệt địa chủ gì đó, thì làm toàn dân bởi vì lúc bấy giờ thì họ muốn có tiền mà không có địa chủ đóng thì nông dân lấy gì mà đóng. Cho nên lúc bấy giờ người giàu mới đóng cho nên lúc bấy giờ thì chuẩn bị để quân Pháp nó đánh đó thì mới hô hào cái “Tuần lễ vàng”, không biết chị có nghe đến cái “Tuần lễ vàng” không. Thì khi mà “Tuần lễ vàng” ra, thu vàng để mà, tôi còn nhớ rõ cái câu ca dao lúc đó là: “quyên vàng, mua súng, đánh Tây”, thế thì ai mà không quyên. Tôi còn nhớ hồi đó là gia đình đem gom tất cả những trang sức bằng vàng, tất cả những cái đó để đóng góp, thì chính bản thân tôi, tôi có 1 cái khánh bằng vàng, do ông ngoại tôi chết rồi mà để lại cho tôi, tôi cũng bỏ ra để mà đóng góp vàng. Thì lúc bấy giờ chỉ biết cái tinh thần nó là như vậy, chính cái tinh thần nó như vậy, cho nên khi mà chuyện xảy ra ở Hà Nội, chúng tôi xa xôi cũng chẳng biết nhiều nhưng mà khi bùng nổ ra cái cuộc tấn công ở trong Nam khi mà Pháp tấn công vào trong Nam, thì lúc bấy giờ đi biểu tình để ủng hộ Nam Bộ kháng chiến. Thì trong trường học của tôi cũng có những anh lớn lắm, tuy rằng lúc đó chỉ biết học, không có cái limit về tuổi cao nhưng mà thấp quá, bé quá khi chưa đảm bảo nhưng mà học lớp bao nhiêu cũng được, thành ra cùng học lớp với tôi, trên tôi 1 lớp thì đã 17, 18 rồi mà mình thì mới có 11, 12, thì các anh ấy tình nguyện đi kháng chiến, đi Nam Bộ kháng chiến, mình thì ở ngoài Bắc. Khi vào Nam Bộ kháng chiến rồi thì mình cũng chẳng biết tin tức gì nữa chỉ biết đi là đi thôi. Rồi thì sau đó ở ngoài Bắc thì Pháp mới đổ bộ vào, sau cái hiệp định 6/3, Việt cộng, Việt Minh nó ký với Pháp, cái hiệp định 6/3 lúc bấy giờ thì mình cũng không có hiểu nhiều nhưng lúc bấy giờ quân Tàu tức Tưởng Giới Thạch đó, sang để mà giải giáp quân Nhật, quân Nhật đầu hàng, mà quân Tàu thì nó rất thân với phe cánh quốc gia của mình thì khi mà quân Tàu nó về thì nó đi cùng với cái đoàn quân đó nhưng mà nó khổ cái là quân Tàu sang nó cũng mất uy tín lắm, nó sang cũng chán lắm. Tôi có những bà chị, là bạn Tàu, người Tàu đó, cứ nghe thấy quân Tàu là chính quốc sản thì ăn mặc thật diện để đi đón quân mình, đi về thì bà ấy vứt đồ Tàu đi, không bao giờ mặc đồ Tàu nữa, bởi vì đi đấy gọi là “Đoàn quân Tàu ô đi - Sao mà ốm thế - Bước chân Tàu lang thang - Trên đất Việt Nam”, nhớ hồi đó, ngày còn bé vẫn hát như thế. Lính của Tàu sang có phải là lính chính quy đâu, sau này mới có lính chính quy nhưng mà lúc đoàn quân đầu tiên nó sang thì đều là dân nghèo ở Hoa Nam đó, sau chiến tranh tàn phá thì sang Việt Nam kiếm ăn mà lại bệnh tật nhiều, miền núi, khôn khổ lắm, đến người Tàu còn thấy xấu hổ vì những người đó. Lúc bấy giờ tụi nó mới làm cái tuần lễ vàng để mà hối lộ cho Tiêu Oanh với Lưu Hán là 2 viên tướng Tàu chỉ huy cái đoàn quân Tàu sang để mà giải giáp quân Nhật đó, để mà đạt được cái mục tiêu là Pháp vào thay thế Tàu và Tàu sẽ rút quân về, Việt Minh được cái lợi là Pháp là kẻ thù của cả nước, mọi người đều biết nhưng mà người Tàu thì không biết thế nào, còn có những người còn cảm tình, nhất là những lực lượng viện trợ cho quốc gia ở Việt Nam độc lập đồng minh hội là Việt Minh, Việt Nam cách mạng đồng minh hội của Nguyễn Hải Thần, Việt Nam quốc dân đảng của ông Vũ Hồng Khánh, nếu chị đọc sử thì chị cũng có biết.

!: Dạ, bây giờ xin trở lại với gia đình của ông. Tức là trong gia đình của ông thì có bao nhiêu anh em ạ?

@: Gia đình của tôi có 5 anh em.

!: Ông là người...?

@:Chị tôi là người lớn nhất hơn tôi 4 tuổi, rồi đến tôi, rồi đến chú em tôi kém tôi có 1 tuổi, rồi đến có cách 1 thời gian không phải là các cụ sinh cách nhau ra đâu mà là có sinh mà không có dưỡng thành ra có mấy đứa em bị chết lúc còn nhỏ lắm, 1 đứa chết lúc 4 tuổi, 1 đứa chết lúc có 6 tháng, rồi sau đó sinh được 2 cô em gái cuối cùng là cô Yến và cô Hương không biết chị có biết không, Yến thì học ở Gia Long, Hương thì học ở Trung Vương. Thì đây là gia đình nhà tôi, thì về phương diện nam thì tôi là trưởng.

!: Ông có những kỷ niệm với những người chị, người em của ông không và người nào thì ông thương nhất hoặc là khó chịu nhất?

@:Thực ra thì hồi còn bé thì những kỷ niệm với người chị và các em thì đều thân thiết hết, không có ai thương nhất mà cũng không có ai ghét nhất nhưng mà mình là con trai thì mình thì cũng không có quyền gì nhưng ở nhà tôi thì trên danh nghĩa, trên tinh thần thì quan trọng đây vì có tinh thần chung của dân tộc mình: nhất nam mới hưu, thập nữ mới vô, phải có con trai để nối dõi tông đường nên mình quan trọng thể thôi, chứ còn mình vẫn là em.

!: Ông có cái kỷ niệm nào với ông cụ thân sinh không?

@:Thầy tôi hả? Chúng tôi gọi bố là thầy, mẹ tôi thì gọi là bu, thầy bu. Ông cụ thì cái kỷ niệm với ông cụ mà sâu sắc thì là tôi thấy ông cụ rất là khó, khó không phải là khó với chúng tôi mà thôi, nhưng mà bề ngoài rất hiền, tính lại như thế, nghiêm, mình đòi không cho là không cho, mình không vờ vĩnh được nhưng mà bề ngoài thì rất hiền, nên vẫn được tiếng là ông cụ hiền, nhưng mà mình là con thì mình biết, đừng tưởng là hiền mà muốn gì cũng được. Nhưng mà bà cụ tôi thì lại hiền, mẹ tôi kém ông cụ tôi có 1 tuổi, mẹ tôi thì cách làng tôi 9km, mẹ tôi là em họ của bác Hồ Văn Minh, ông Hồ Văn Minh của Việt Nam quốc dân đảng thời Nguyễn Thái Học đó, thành ra ở dưới làng, mẹ tôi ở trong cái gia đình quan, cũng giàu có mà quan lại, tôi nhớ trên gia đình mẹ tôi có ông cụ cả là ông cụ Hàn, rồi ông cụ thứ là ông cụ Huyện, cụ thứ 3 là ông ngoại tôi là cụ Chợ, hồi đó đồ cử nhân là phải đi chợ cả, rồi cụ thứ 4 là cụ Phủ rồi cụ năm, cụ 6, cụ 7 thì nó bỏ mất đi, các cụ bị hắt hết, học giỏi mà mất công chứ mỗi lần đi thi là 1 lần 3 cụ đồ cử nhân trong 1 năm, cụ Huyện hai, cụ Chợ ba và cụ Phủ tư, cụ Phủ Tư là thân phụ của nhà văn Nguyễn Mạnh Côn.

!: Dạ, thưa ông, ông có thể cho biết kỷ niệm nào giữa ông và thân mẫu không?

@:Mẹ tôi thì không...

!: Chắc cái kỷ niệm mà cứu ngã ao.

@:Dạ, nói ra thì mẹ tôi là người mà bà thím của tôi ở bên Cali vẫn nói là mà là cái thằng mà làm cho mẹ mà chảy nước mắt nhiều nhất. Tôi biết là bởi vì cái tính phiêu lưu của tôi từ bé, như lúc trước tôi có nói lúc trước kháng chiến đó thì nó ảnh hưởng giữa tôi và bà cụ tôi bị như vậy. Thì giữa năm 46 khi mà Tây nó bắt đầu đánh ở Hải Phòng, chưa đánh Hà Nội, 1 tháng sau nó mới đánh Hà Nội, gọi là kháng chiến toàn quốc bùng nổ, thì lúc mà nghe tin là đánh ở Hải Phòng thì tụi tôi đã sôi sục lên rồi. Thì 3 thằng tụi tôi trốn học, sáng ra vẫn ở nhà nhưng mà nhét vào trong cặp ít quần áo rồi giả vờ đi học nhưng mà đi rẽ sang cánh đồng đi ra tỉnh Hải Dương xin làm liên lạc viên bộ đội nhưng mà lúc giờ mình còn bé quá, 12 tuổi mà lại dân ngụ ngữ ở nhà quê ra không có nhanh nhẹn lắm, thành ra cái ông chỉ huy đó lại quen với bố tôi, ông ấy mới hỏi tôi tên gì, "tên

Lã Huy Quý”, ông ấy hỏi: “có biết ông Lã Huy Phong không?”, thì trả lời “biết”, “có quen không hay chỉ biết thôi?”, “dạ chỉ biết thôi” chứ không dám nhận là bố mình, nhưng mà ông ấy không nhận bởi vì bé quá, thành ra mới về. Thì đó là cái lần đầu tiên tôi trốn nhà đi để làm liên lạc viên bộ đội thì mẹ tôi đã khóc rồi bởi vì nó bé quá thì nó đi cái gì. Sau này tôi cũng có đi 1 lần nữa vào năm 1949, thì tôi đi, nhất định tôi đi tôi không ở nhà nữa, tôi đi vào Thanh Hóa, thì tôi đi nửa vời thôi bởi vì Tây nó bắt được nó lôi về Hải Phòng, ở Hải Phòng đến cuối năm 52, 53 học xong thì tôi lại đi từ Hà Nội ra ngoài kháng chiến nữa. Lúc đó tôi mê lắm, thật tình là như vậy, tôi không thấy chỉ có con đường đó để đi chống Pháp bởi vì tôi hận người Pháp lắm bởi vì bạn tôi bị nó đánh, cái hồi mà tôi hồi cư về Hải Phòng đó, đi học về mấy đứa đi học về với nhau trên đường về thôi mà gặp 1 anh cảnh sát Pháp, nó lôi 1 thằng lại nó tát cho mấy cái, đi qua nó mà cười thì nó nghĩ là chế diễu nó, vô lý dễ sợ thế cơ, thành ra cái lòng của mình cứ như thế. Thành ra mình mới đi ra ngoài kháng chiến, ra đó thì cũng đi học thôi chứ cũng chẳng làm được cái trò chống gì thì ở đó đến năm 54 mới về, cuối năm 54 thì có cái hiệp định Gionever đó, thì về thì còn bà cụ tôi với 2 đứa em ở đó với bà chị tôi với cậu em tôi. Tôi về thì về đến nơi tôi nói cái này để chị thấy là cái tình cảm lúc bấy giờ là tôi ở kháng chiến về, lúc bấy giờ cũng chỉ là học trò ở vùng kháng chiến về thôi nhưng về đến nơi, thì bà cụ đã quyết ở lại ngoài Bắc chứ không đi Nam.

!: Thế còn ông cụ của ông, ông cụ có đi không?

@: Ông cụ mất rồi, ông cụ mất năm 52. Ông cụ mất từ trước khi tôi đi ra ngoài, thì ông cụ mất từ năm 52, lúc đó tôi còn ít tuổi lắm, có 18 tuổi. Tôi, ông cụ, bà cụ ở lại ngoài Bắc, ở lại rồi nhưng tôi nói với chị đây là cái kinh nghiệm của cá nhân tôi, Việt Minh nó về, lúc bấy giờ nó về Hà Nội thì những chính sách hộ khẩu này nó là mới bắt đầu nhưng có cái thuế là nó thu ngay, tôi không biết là những người nào ở lại hồi đó có nhớ không, là nó thu 1 cái thuế, mà nhiều loại thuế vô lý lắm. Ví dụ chị ở những cái gì cái gì...thì bây giờ thu 1 cái thuế gọi là thuế truy thu, truy thu từ 46, năm 46 chạy ra khỏi Hà Nội rồi, thì là Tây nó giữ đánh đến tận năm 54 mới về, truy thu lại từ năm 46, 8 năm trời thuế, nhà nào không đóng là đi tù luôn. Chính vì vậy mà dân Hà Nội kiệt quệ luôn lập tức, chỉ 1 cú thuế thôi giống như sau này miền Nam đổi tiền đó, chỉ 1 cú là kiệt quệ luôn, đánh thuế truy thu rồi sau khi truy thu nó còn có cái chuyện này nữa chị, là mấy người ở trong Nam không mấy người biết đâu, ngay cả mấy ông viết ký sự cũng không biết đâu, có cái thuế gọi là thuế khả năng, là không có tưởng tượng được, bọn Việt cộng nó luôn luôn làm tổ nhân dân, họp tổ nhân dân, khi họp tổ nhân dân trong xóm với nhau thì mới đem ra bình nghị, chị với tôi, mọi người vào cùng 1 cái tổ bây giờ bình nghị chị có khả năng, căn cứ trên cái gì nó nói căn cứ trên cái đời sống của bà, ăn mặc của bà, hay là nhà cửa của bà đó, bây giờ căn cứ trên khả năng đó thì bà phải đóng từng đây, ông này phải đóng từng đây, chứ không phải là chị có bao nhiêu ruộng, có bao nhiêu cửa tiệm, nhà cửa thế nào, không, cái chuyện này gọi là chuyện bình nghị khả năng, đóng thuế của mỗi người công dân. Có vô lý không? Thế thì bà cụ tôi mới qua cái đó thì sạch sành sanh, bà cụ tôi nói với tôi: “bây giờ nếu chúng mày là con trai chúng mày chọn đâu tùy chúng mày”, lúc đó tôi 20 tuổi, “tùy chúng mày muốn chọn ở lại Bắc cũng được, mẹ cũng để, còn mẹ”, thì 2 anh em tôi quyết định ở lại Bắc, mẹ thì đưa bà chị tôi thì vào trong Nam vì ông bố chồng chị ấy vào Nam, chị ấy là quả phụ, tử dĩ ở trong quân đội của quốc gia, thế thì bà ấy đi, mẹ tôi bảo: “mẹ phải đưa 2 đứa em đi để mẹ nuôi chúng nó, chứ ở đây mẹ không nuôi được mà các con cũng không giúp được để nuôi chúng nó, mẹ phải đi để nuôi chúng nó”. Thì cái chuyện đó thôi chấp nhận, và lúc tôi về Hà Nội, ở trường Đại học sư phạm rồi, tôi đang

học Đại học sư phạm, thì đến tháng 5 bà cụ tôi mới đi mà, tức là đi chuyến tàu cuối cùng đó. Thì lúc bấy giờ còn xe lửa đi từ Hà Nội xuống dưới ga Phạm Xá, rồi đi xe hơi vào trong Hải Phòng, rồi lại xuống tàu đi. Thì lúc bấy giờ những người di cư thì nó không cần được bởi vì có quốc tế kiểm soát nhưng mà mình đó thì mình còn học đấy và mình quyết định ở lại, mà rồi tôi lên được đấy, tôi lần rồi tôi đưa mẹ tôi xuống tận Hải Phòng, xong tôi mới trở về, và tôi về tôi học ở trường Đại học sư phạm. Và sau đó chị có tưởng tượng được là ông Trần Văn Giàu đó, ông Trần Văn Giàu là thầy tôi ông ấy dạy tui tôi về triết, ông ấy họp sinh viên lại mà ông ấy nói về cái vụ đi Nam, ông ấy chửi tôi mà ông ấy không gọi tên tôi ra nhưng mà tôi không biết là sao ông ấy biết là tôi đưa mẹ tôi đi, mà ông ấy nói rõ ràng rằng: “mẹ nó đi Nam mà nó không cần, thế thì sau này xảy ra chiến tranh Nam Bắc, nó có dám bắn không?”. Tôi ngồi bên dưới, lúc đó tôi mới tức nhưng mà lúc đó thì lỡ rồi, mình ở lại, đóng cửa Hải Phòng rồi thì mình mới bị choang cho cú đó, thì tôi có nhớ có lần tôi ngồi trong ký túc xá của Đại học sư phạm, ở Đông Dương học xá ở Bạch Mai, Hà Nội, tôi ngồi dưới cầu thang mà tôi nghĩ thấy mình lầm lầm 1 cách vô hại, tôi khóc mà tôi còn nhớ có 1 chị, chị ấy học trên lớp của tôi chị ấy rất là thân, chị ấy ra chị vỗ về tôi, chị ấy khuyên rồi tôi phải ở lại học cho đến hết nhưng mà lúc đó luôn có cái tinh thần chống đối rồi đó.

!: Vậy thì lúc đó ông vào Nam vào năm nào?

@: Năm 77 tôi mới vào.

!: 1977?

@: Tôi học xong tốt nghiệp Đại học sư phạm rồi mới vào, sợ dĩ tôi phải chờ...

!: Năm 57 phải không ạ?

@: Vâng, năm 57, 1957. Thì đi học từ năm 54 đến năm 57, 3 năm, hết Đại học sư phạm ra tốt nghiệp. Thì lúc bấy giờ ở ngoài Bắc thì không biết trong Nam có hiểu không, đi bất cứ từ chỗ này sang chỗ kia, từ làng này sang làng kia, từ tỉnh này sang tỉnh kia phải có giấy phép, không có giấy phép không đi được, đi bộ bị hỏi giấy mà đi xa không mua được vé thành ra tôi kiên nhẫn, nhưng mà cái tâm mình đã lầm rồi chờ dịp thôi, không biết bao giờ mình mới thoát khỏi chỗ này, nhưng mà phải chờ chứ không thể đi lậu được. Thì có 1 lần ông bạn tôi là Thanh Hùng, không biết chị có biết không Thanh Hùng ca sỹ, ngâm sỹ, tui tôi thì gặp nhau đều biết cả, thân nhau lắm thành ra là bàn nhau chuyện đi, thì có lần Thanh Hùng gặp tôi ông ấy nói rằng: “Quý, tao có đường đi rồi”, thế thì mấy đứa bạn cùng ngồi với mấy đứa em tôi mới họp nhau bàn chuyện đi, hỏi mày đi thế nào, thì ông Thanh Hùng nói: “tao làm được rồi cái bọn đi buôn lậu nó đi qua đường Lào”, nó đi qua Nghệ An, Hà Tĩnh vượt Trường Sơn rồi đi sang Lào, tại vì họ vẫn buôn bán ở bên đó buôn về hàng lậu. Lúc bấy giờ mặc dù Việt Minh kiểm soát kỹ lắm nhưng mà vẫn có buôn lậu. Thế thì mấy đứa bạn tôi mới nói: “nếu đi được mày phải cho thằng Quý đi đầu, nó ở lại là nó bị bắt”, sợ dĩ là như vậy bởi vì lúc tôi ở trong Đại học Sư phạm đó là tôi búng, tôi bị coi như là thứ sinh viên phản động đó. Thì có chuyện như thế này để nói, nhân tiện chia sẻ thì cái thằng trưởng lớp là thằng Bùi Văn Lực, thằng đó trưởng lớp, thằng đó thì mỗi lần nhận lệnh là phải thông báo cho sinh viên cùng lớp biết, đoàn viên biết. Thì cứ mỗi lần nó đứng lên thì tôi lừ lừ tôi đi đến, về sau nó nói tôi nó bảo: “hồi đó mày làm tao sợ quá, tao đang đứng mà mày cứ lừ lừ mày đến, tao chỉ sợ mày đánh”, tôi cười, tức là nói chuyện đó là tôi cũng muốn đi lắm rồi. Tôi còn bị cái chuyện này nữa nhân tiện tôi nói chuyện là nó xếp ưu, bình, thứ, liệt, nó sắp xếp giống như ngày xưa của

các cụ mình sắp xếp đó, gọi là họp ở trường nó lấy mấy tiêu chuẩn, tiêu chuẩn học, tiêu chuẩn công tác, và tiêu chuẩn tư tưởng là quan trọng nhất, tức là tư tưởng đã được giáo dục tới đâu, công sản tới mức nào, mình bị tư tưởng hạng bét, công tác hạng bét, chỉ được cái học, thành ra nó cho tôi hạng liệt, hạng liệt tôi đã tức rồi. Rồi thêm cái lần cải cách ruộng đất, chị không biết có biết cái cuộc cải cách ruộng đất không chứ tôi sống trong đó tôi biết, khi cải cách ruộng đất thì nó khởi đầu như thế này, Đại hội Đảng Liên xô lần thứ 19 họp ở ??, tôi chỉ đọc báo của nó nói là Đảng Cộng sản quốc tế mới họp và phê bình Đảng Cộng sản Việt Nam là không thực hiện cải cách ruộng đất, bởi vậy Đảng Cộng sản Việt Nam quyết định từ năm 1952 phải tiến hành cải cách ruộng đất mà mở đầu gọi là phóng tay phát động quần chúng triệt để giảm tô, thực hiện giảm tức, cái câu đó là như vậy, thì mới nói như vậy chưa thực hiện thì bên trong Quốc hội nó cũng làm cho đầy đủ pháp lý là có xác lệnh, thông qua xác lệnh cải cách ruộng đất là Hồ Chí Minh ký, thì đó là lệnh của quốc tế. Nhưng mà bây giờ cải cách như thế nào, theo Tàu, lệnh từ quốc tế làm như thế nào thì là lệnh của Nga, làm theo Tàu, là đấu tố, đảm bảo tiêu diệt hết địa chủ chứ không phải mục đích chính của cải cách ruộng đất là xóa bỏ bất công, tôi đồng ý, những người dư quá phải chia cho những người nghèo quá, tôi đồng ý nhưng mà bằng cái tàn bạo tiêu diệt cả cái giai cấp địa chủ về con người địa chủ, không phải chỉ là con người địa chủ mà còn cả con cái của địa chủ nữa, mình bị cái tiếng là thuộc thành phần địa chủ, con địa chủ, tôi thuộc thành phần con địa chủ, thì ngày xưa tôi có chọn bố tôi đâu, có 1 cái tình cờ là ai không mơ được làm con địa chủ, bây giờ thành ra là cái tội lớn. Đọc cái bài thơ của Hoàng Cầm, em bé lên 6 tuổi, đây, cái cảnh nó như thế, đói, cha mẹ bị đấu tố, bị xử tử, con cái ra đường ăn xin cũng không ai cho, không cho. Thì cái đó là cái dã man, mà chính bản thân tôi, tôi xin lỗi tôi nói thêm 1 chuyện này nữa về chuyện cải cách ruộng đất, lúc bấy giờ tôi học đại học sư phạm thì mình không bị ảnh hưởng trực tiếp nhưng mà mình phải đi dự cái cuộc đấu tố cải cách ruộng đất, thì tôi nhận ra rõ ràng là khi mà tôi về cái làng Dịch Vọng Tiên, tức là làng Vòng đó, mà làm côm đó, côm làng Vòng đó thì tại tôi về đó dự cải cách ruộng đất 2 tuần lễ là đi tham quan cải cách ruộng đất, tham dự và quan sát chứ không phải là đến coi không đâu mà phải tham dự và quan sát những cán bộ cải cách ruộng đất, tức là cũng phải đi cùng, về nhà dân ở đó rồi thì mới thấy được cái mặt trái của nó, thì trước khi tổ chức đấu tố thì nó đã họp tổ nông dân, bản cố nông rồi xong nó giả làm địa chủ để cho bản cố nông lên đấu, lên tố, lên đấu tố thế xong lại nhận xét, lại sửa đổi, đúng là 1 vở kịch, tập kịch rất kỹ, cái anh địa chủ ngồi đó không được cãi, cãi là nó khựng lại ngay, cấm không được cãi, nếu mà cãi thì nó sẽ :”Đã đảo địa chủ ngoan cố! Bắt nó câm miệng lại!”, còn cái người lên tố thì có cái bài học sẵn rồi, mà bài học đã được sửa soạn rất kỹ rồi, đóng vai trò rất kỹ. Thì trên nguyên tắc là cái hội cải cách ruộng đất đó, là địa chủ già mấy cũng là thằng, thẳng cha, con mẹ, mà địa chủ đối với nông dân thì mấy đứa còn ăm ừnha thế này cũng phải là ông nông dân, bà nông dân. Mình là cái người có học, mình ngồi bên dưới, thường thường thì phải đi ngồi dự cái buổi tập rồi mới đi dự những buổi đấu thật, thế thì tôi về tôi mới ngồi, cái trò của Cộng sản thì chị đều biết là đi đâu về là đều phải có họp, rút kinh nghiệm, thu hoạch xem tư tưởng mình ra sao, lập trường mình thế nào, mình học được gì, phải nói, tôi thì cũng ngây ngô, lúc ấy mình vẫn còn trẻ không có lựa lời mà nói cho vừa lòng nhau cho nên là tôi ngồi tôi nói chuyện, tôi buồn lắm, tôi bứt dứt lắm khi mà tôi nhìn thấy cái thằng địa chủ già, tóc bạc phơ, bẩy mấy tuổi quỳ gối trước mấy thằng nông dân lên tố, tôi nhìn xong tôi cứ mừng tượng ra ông nội, ông ngoại tôi, thế là tôi bị kiểm điểm 4 đêm liền từ chiều đến 4 giờ sáng, kiểm điểm để làm gì, để phân tích để ép mình nhận là mình sai lầm chưa dứt

khoát tư tưởng chống lại địa chủ, chưa dứt khoát đứng về phía nông dân, sau còn thương địa chủ, chị thấy vô lý không, sau cái lần đó rồi tôi phải rút kinh nghiệm, tôi nghĩ, À, thế này thì tao đóng kịch, cả 1 cái vở kịch lớn, cả nước đóng kịch, thì sao tôi không đóng, tôi đóng kịch thì vài tháng sau tôi trở thành cá nhân xuất sắc, được tuyên dương, thành ra tôi làm thì tôi buồn cười nhưng mà lúc bấy giờ là càng củng cố thêm cái là bằng mọi giá phải đi khỏi cái đất này.

!: Ông có thể kể ngắn gọn cái chuyến đi từ Bắc vào Nam của ông?

@:Thì cái chuyến đi từ Bắc vào Nam năm 57 là nó như thế này, tôi kể cho chị nghe. Thì tôi định đi rồi nhưng phải có dịp và cái dịp là lúc tôi tốt nghiệp đại học sư phạm, khi mà tốt nghiệp rồi thì họp ở trường đại học sư phạm đọc cái danh sách tốt nghiệp mà được rồi đó thì nó phổ biến cho biết là tất cả được nghỉ 1 tháng để mà thăm bạn bè thăm bà con để rồi trở về nhận lệnh công tác thì trong thời gian đó thì là thời gian để nó sắp xếp nó tổng mình đi đâu đó. Trong lúc đó nó cho mỗi tháng 1 cái giấy phép đi tham quan trước khi về nhận công tác, thành ra mới có giấy phép, thì trước khi mà về đó thấy nó phát cái giấy, lấy về đưa cho thằng trưởng lớp để mà làm giấy phép, thì thằng trưởng lớp lại lười, nó không viết, nó đưa cho chúng tôi, chúng mày muốn đi đâu thì chúng mày viết, mà lúc bấy giờ thì ai có ngờ là mình sắp tốt nghiệp đại học rồi, mình sắp ra làm cán bộ trung cấp rồi mà lại đi sao, đi đâu hay làm gì, thì nó cũng tin lắm. Thì cái tờ giấy đó bằng này này, nó ghi là cho phép Lã Huy Quý đi, lý do là: đi tham quan trước khi về công tác mà đi đâu là tự mình viết lấy, thì tôi đề là Hải Dương quê tôi rồi Hải Phòng là chỗ tôi ở, rồi Thanh Hóa, Vinh, mấy tỉnh miền Trung, đến Vinh thôi, từ Vinh còn mấy trăm cây số nữa mới đến Bến Hải, thì đến Vinh thôi, tôi đề chữ Vinh nhưng mà mình lập tâm trước rồi, cái đó là tự nhiên sao trời cho mình cái thông minh, tôi đề chữ Vinh rồi để trống, tôi không viết tiếp mà để trống, mà chữ mình. Tôi nhớ là khi mang lên cho ông Phạm Huy Thông ký, ông Phạm Huy Thông là phó giám đốc trường Đại học sư phạm đó, thì vào ký cái tờ giấy phép đó thì nó phát cho mỗi tháng 1 tờ giấy rồi nó dẫn đi, tôi có cái tờ giấy đó tôi mới đi mua được vé xe từ Hà Nội vào đến Vinh, tôi đi ngay cái chuyến đầu tiên từ Hà Nội vào Vinh luôn. Thì vào đến Vinh rồi thì chị phải có giấy phép thì nó mới cho chị mua vé.

!: Dạ vâng, xin ông có thể cho biết cái chuyến đi từ Bắc vào Nam năm 57?

@:Chuyến đi từ Bắc vào Nam là như thế, thành ra tôi có cái giấy phép rồi, tôi mua vé, mà muốn mua vé được thì phải ra ngủ ở ngoài bên xe trình giấy cho đồn công an bên xe, nó mới đưa cho mình cái ticket, đi sang bên bán vé nó mới bán cho mình cái vé. Ở đó, 5h sáng hôm sau xe đi vào trong Vinh. Vào trong Vinh thì cái giấy phép của tôi, tôi đã đổi rồi, tôi đổi là thế này là bởi vì lúc đó tôi giữ cái cuối của nó là chỉ có đến Vinh nhưng mà cái giấy mà tôi cầm trong tay thì tôi đánh thêm dấu ngã vào rồi tôi viết thêm chữ “Linh”, Vĩnh Linh, hễ ai mà hỏi thì “tôi đi thăm giới tuyến, đi tham quan giới tuyến trước khi về nhận công tác vì mai một tôi đi dạy học, có hỏi gì về giới tuyến tôi còn biết tôi nói chuyện”. Thế thì có cái chữ Vĩnh Linh nhưng mà vào đến Vinh rồi thì lúc đầu tiên tôi tưởng là tôi sẽ đi theo cái đường Lào nhưng mà vào Vinh để kiếm cái đường đi Lào, nhưng mà vào đó tôi cũng có những người quen, bạn tôi giới thiệu anh nó có cái tàu mà bán thuốc bắc ở trong Trà Vinh, tôi vào thì gặp thôi, tôi thấy là tình hình mình không đi được, tôi quyết là thôi mình phải đi vào tận Bến Hải thôi, đến Vĩnh Linh thôi. Thành ra lại phải đến công an trình giấy, tôi có giấy phép đi Vĩnh Linh, xin 1 cái ticket đi, thì nó chỉ cho 1 cái ticket đi đến Đồng Hới thôi chị. Đi đến Đồng Hới thôi, còn từ Đồng Hới đến Vĩnh Linh thì chị mở bản đồ ra chị sẽ thấy là nó còn xa lắm, đến Đồng Hới thôi, thì 1 cái

đợt đi xe hơi vào đến Đồng Hới, Đồng Hới lại vào đồn công an ở đó, lại trình giấy nó mới cho ticket đi vào chợ huyện Vĩnh Linh. Tức là phải 3 lần qua công an trình giấy thì nó mới có ticket để đi vào tới chợ huyện Vĩnh Linh. Thì bây giờ tôi nói sơ là vào tới chợ huyện Vĩnh Linh thì đầu tiên tôi thấy là rất là chớp nhoáng, vào lúc 8h tối thì rồi đi luôn, bởi vì ở Hà Nội tôi đã nghiên cứu đường đi, thì vì tôi không có bản đồ quân sự kỹ lưỡng nhưng mà bản đồ ở trường, cái quyển địa lý đó, lấy đi xuống rồi tôi đi theo đường số 1, tôi đi theo chợ huyện Vĩnh Linh vào 3 cây số nữa là cầu Hiền Lương, sang bên kia Bến Hải, thì bên này là núi, có con sông nhánh ở đây, bên này thì là đồng ruộng, thì tôi lent ở trong đầu tôi là tôi đi theo chợ huyện Vĩnh Linh xuống ra rẽ bên tay trái đi qua cánh đồng đi cánh đồng này đi qua đến bờ sông Bến Hải thì bờ qua sông, đây là lúc đầu tiên. Nhưng mà hôm đó đi ra đến đó thì vừa mới đi qua đó cái bên chợ huyện đó xuống cái dốc, rẽ tay phải thì vệt với ngỗng nó kêu ầm ĩ, hóa ra nó nuôi vệt và ngỗng ở đó, thì nó kêu vệt mình nghĩ là thế này thôi rồi, quay trở lại, thì bây giờ mình lại phải công khai vào đồn công an trình giấy, tôi ở Hà Nội, tốt nghiệp đại học sư phạm, đi tham quan trước khi về nhà công tác, các đồng chí giới thiệu cho tôi chỗ ngủ an toàn. Thế nó mới giới thiệu sang xé xé cái cửa đồn công an có 1 cái tiệm may có anh thợ may tôi nghĩ chắc đó cũng là công an, công an nhân dân của tụi nó gì đó, thế thì tôi mới sang bên đó, ngủ bên đó thì tôi mới nói chuyện với cái anh thợ may đó thì nó cho tôi nằm trên cái bàn sắt đó, chị biết là ở trong miền Nam nó có cái bàn sắt đó, bàn sắt đó. Trời ơi có đẹp, tôi còn nhớ mãi, đẹp căn không thể ngủ được, tôi phải ra ngoài cửa, bê mấy cái ghế xếp ra ngoài cửa ngủ, ngủ sáng dậy, nó chạy ra nó bảo: "trời, anh làm tôi sợ quá, tôi sợ hết vía, tôi dậy tôi không thấy anh đâu, hóa ra anh ra đây anh ngủ", thế thì dậy xong thì thôi. Lúc bấy giờ hôm ấy ở chợ huyện Vĩnh Linh nó lại có ngày hội thanh niên, tụi thanh niên nó mặc áo T-shirt trắng, áo may ô trắng, tôi cũng lấy cái T-shirt trắng của tôi ra tôi mặc, tôi đi để dò xét đường xá đó, thì gặp 1 số người nói chuyện mà mình không biết có phải nó thử mình không. Nó nói là: tôi ở Nam Định, 2 vợ chồng vào đây ở, bán cà phê ở đây, thì tôi chờ, khi mà cửa Bến Hải mở ra thì tôi chờ sang bên đó, nó nói thế thì mình cũng giả vờ, không biết thì mình nghe để biết, thế thôi, thế thì ngay ngày hôm đấy tôi nhìn thấy nó bắt về mấy người, đi ra đến ngoài đó rồi về, có anh giả vờ là ban công đi ra ngoài đó chơi rồi bị nó lôi về, đeo đàn ướn sướt mướt nó lôi từ dưới sông lôi lên, mình nhìn thấy hơi núng chí, nhưng mà mình đã quyết tâm rồi thì bây giờ mới, đến tối hôm đó nó có văn nghệ, thì từ chợ huyện Vĩnh Linh về đến cái chỗ văn nghệ là 2 cây số, là hộ xá, chỗ hiệp hội quốc tế nó đóng, thì đi ngược lên trên đó để về, giả vờ là đi về Bắc để đi xem văn nghệ, thì đi vào đó rồi tôi quay quay xong tôi đi ra, quay ra tôi đi về, lại phải đi ngược đường số 1 tôi đi xuống qua chợ chợ huyện Vĩnh Linh để xuống. Nhưng qua đó thì mừng 8 ta thì trăng sáng quá, mà mình lại mặc áo trắng hết đường đi, lại quay về, về thì cái thằng chủ nhà nó nói: "sao anh đi xem văn nghệ anh về sớm thế?", tôi nói: "tôi thấy vừa đông vừa nóng lại chẳng có gì cả, ngày mai tôi lại phải đi vào trong kia tôi phải đi lại nhiều lắm để đi thăm giới tuyến mà, thế này nhé, hôm nay tôi về tôi phải ngủ sớm cho đỡ mệt.", nó bảo là: "thế thì anh coi nhà hộ tôi, tôi đi gánh gánh nước", thế thì tôi mới vội vàng bỏ cái áo trắng ra, lấy cái áo sơ mi nâu hướng đạo của tôi, tại tôi là hướng đạo ngày xưa đó, mặc áo sơ mi nâu vào, và vì sáng trăng, tôi thấy là không thể đi theo đường thẳng được, lộ lắm, cách xa cả trăm thước còn nhìn thấy, tôi phải đi xuống bên phải xuống bờ sông nó có cây cối, tôi phải ngồi dưới đó chờ bao giờ nó lặn mặt trăng, tôi lại lộn lại đường số 1 đi tiếp, lộ cái mặt vẫn còn đi đường đó nhưng mà xuống phía dưới bờ sông thì bên kia núi cao chị, ngồi bên này thì bóng núi nó xuống sông, cái sông nó đen như mực, lúc đó thì mình lại nảy ra 1 cái ý kiến

mới là đi bằng đường sông, tại sao không đi, không lạc, cứ đi dọc theo bờ sông mà đi. Thì tôi quyết định 12 giờ đêm thì đi, thì tôi cố gắng không thò cái đầu lên quá mặt nước, chỉ có thò cái đầu lên để thở thôi, chỗ nào sâu thì bơi, chỗ nào nông thì lội, nhưng mà cứ ở đó, thì đi ra, vừa đi ra được 1 ít thì gặp 1 cái thuyền nó đi đánh cá hay là nó canh gác gì thì tôi không biết nhưng mà tôi thấy đèn sáng trong cái thuyền đó, tôi đang ở mé bờ sông, thuyền nó đậu thế này, nếu mà mình đi qua đó có thể nó nhìn thấy thành ra tôi phải đi ào 1 cái ra đáy thuyền tôi ôm thuyền mà chị không tưởng tượng được là lúc bấy giờ mình thở mạnh ghê lắm, mình nghe thấy tiếng thở của mình, thì mình mới nói là chết rồi, thế này...nên phải vòng vòng lượn qua, vượt cái rồi đi qua thoát được rồi đi ra. Thì khi mà nhìn cái bản đồ mình có ở Việt Nam đó, ở ngoài Hà Nội đó là mình đi xuống sông thì sẽ đi vòng bên tay phải thì sẽ ra sông Bến Hải. Đi ra đi từ ngoài, đi cong như thế này thì sẽ ra sông Bến Hải, sau đi mãi chẳng thấy nó cong sang bên phải, xong đi gần đến chỗ này rồi thì bị 1 cái nửa tý chết nửa là ở trên nó xuống nó soi cá đó chị, ở trên, mấy thằng du kích hay gì không biết, mình thì đang dò dò ở bên dưới, đèn pin soi ngay vào mặt, mình né vào ngay bụi cây thì nó ở trên cầu nó mới bước xuống, bước xuống sông để nó đi kiếm cá hay sao đó, thế thì mình nằm thế này, tôi nhớ, tôi còn nhớ rất là rõ tôi nằm ở trong bụi cây, cây nó chín rồi, người tôi nằm ở dưới nước, mà trên kia nó đi, nó cứ lội bọp bọp, lúc đó thì mình hoang mang dễ sợ lắm, giờ tôi đã nghĩ là nếu bị nó bắt thì tôi sẽ khai là tôi chỉ nhớ mẹ tôi, tôi đi chứ không có chống đối gì. Thế là nó ra, may làm sao mà tôi nhìn thấy mặt nó rồi, tôi nhìn thấy mặt đèn pin nó rồi nó soi vào mắt tôi rồi nhưng tôi nằm ở trong bụi cây nó không thấy, thì có cái thằng ở trên cầu gọi: “có cái gì không?”, nó bảo là: “hôm nay biển động không có cá gì hết”, “thế thì lên đây tao có cái này”, thế là nó đi, thấy dễ sợ không, đó là cái may. Cái may thứ 3 là 1 lần đang đi, qua cái đó rồi, thì lội, lúc đó ở bờ sông nước nó rút, thành ra đi phải lội bùn, bọp bọp, mà lúc đó thì sương mù nó xuống rồi chị, sương mù miền Trung thì chị biết rồi đó, cái thuyền nó đi từ xa vào thì mình không có thấy nó gần đến nơi rồi mình mới thấy, thì mình lội quay đi, nhưng mỗi bước chân mình nó lại bọp 1 cái thấy không được, thôi thì nằm đại xuống dưới bùn, nằm sát xuống dưới bùn, may mà tôi nó cũng không để ý, thuyền nó đi rồi thì mình thoát được cái đó. Thoát được rồi thì mình thấy nó rẽ bên phải, cho đến lúc nhìn sang mới thấy nó có cái đường vòng vòng bên trái, sao nó lại vòng sang bên trái mà nó có cái cầu, lúc bấy giờ không biết nó là cái gì nhưng bây giờ đi đã lâu lắm mấy tiếng đồng hồ rồi, thôi bằng mọi giá chạy đến. Thì đi đến nơi thì là cái cầu bắc qua con sông lớn, mình không biết cầu Hiền Lương hay cầu gì nhưng mà phía dưới nó có mấy cái ca nô màu đen của công an quốc tế, thế rồi mình mới đi ra mình bám vào cầu, mình bơi qua cầu. Thì lúc bấy giờ hết sức rồi bà ạ, gần 4 tiếng đồng hồ dưới nước, hết sức rồi không bơi được 1 lần, cứ bơi được 1 nhịp cầu lại dừng lại, nếu mà chị có hình cầu Bến Hải thì thấy, bơi 1 nhịp, 1 nhịp, rồi bơi ra đến giữa mệt quá rồi, tôi mới nghĩ là thôi mình nghỉ để mình leo lên cái chân cầu đó ngồi bên dưới chân cầu chứ không phải trên cầu để nhìn xem sao. Lên thì nó lại không xui khiến, gió biển nó lạnh quá, lại tụt xuống nước, tụt xuống nước thì lại bơi tiếp chứ ngồi mãi đó hay sao, thế là cố bơi tiếp rồi sang đến bờ bên kia. Sang đến bên kia rồi thì bây giờ tôi nói cái chuyện đi đó là cái may, 12h tôi mới xuống sông, đó là cái lúc nước thủy triều nó rút xuống, ban đêm nước thủy triều nó rút xuống thành ra mình đi ra xuôi theo dòng nước chảy chứ mình đi ngược chắc mình không đi được đến Bến Hải, thành ra mình đi xuôi dòng Bến Hải đến được cái cầu đó, thì tới nơi những cái đó thì đến sáng hôm sau tôi ra tôi nhìn tôi mới biết được. Qua cầu rồi thì tôi lên trên cầu tôi nhìn tôi thấy có 1 cái nhà giống như cái trạm gác đó, có đèn sáng, tôi bước lên, tôi đi vào, lúc đó là bao

nhiều cái mệt nó hết thấy khỏe hẳn, mà vẫn chưa thấy chắc gì cả, đi vào đến cửa, mở cửa bước vào thì thấy có, ở phía trên thấy có cái chữ Việt Nam Cộng hòa, mà Việt Nam Cộng hòa tôi còn sợ mà, bởi vì hồi đó ngoài Bắc nó là Việt Nam Dân chủ Cộng hòa, giờ mình thấy chữ Việt Nam Cộng hòa, mình còn thấy sao mà nó gần gũi nhau, chưa biết, nhưng mà nhìn xuống dưới hình không phải là hình cụ Hồ mà là hình ông Ngô Đình Diệm, thấy cái hình chụp của ông Ngô Đình Diệm, thôi đúng rồi. Thì có 1 anh cảnh sát anh ấy nằm trên cái ghế bố anh ngủ, súng ?? của ông ấy còn treo trên tường, tôi vào tôi vỗ vỗ, gọi ông ấy dậy, ông ấy choàng dậy ôm lấy khẩu súng tôi buồn cười quá, tôi bảo: “tôi là sinh viên ngoài Bắc, vượt tuyến vào Nam, tôi tới trình diện”. Thế là họ hiểu, họ mời vào, họ bắt đầu gọi điện thoại vào Quảng Trị, thì đó là cái đi qua cầu, rồi từ đó là đi vào Quảng Trị, Quảng Trị đưa vào Huế, Huế đưa vào Sài Gòn.

!: Rồi gặp gỡ gia đình?

@:Gặp gỡ gia đình, rồi thì đi học lại, rồi đi làm.

!: Thưa ông đi vào Sài Gòn thì ông học ngành gì?

@:Su phạm.

!: Su phạm, học lại ạ?

@:Học lại vì cái bằng ở ngoài kia mình phải học lại để lấy lại, thì vào đó vừa đi học, vừa đi dạy học, dạy trường tư, rồi dạy trường công, sau đó thì đến đảo chính của Diệm. Cái đảo chính của Diệm thì là lúc vào trong Nam tôi buồn với chế độ trong Nam là bởi vì tôi thấy thế này, như thế này thì mình không đánh được Việt Cộng, chứ còn giữa mình với cụ Diệm không ai có vấn đề gì cả nhưng mà nếu đường lối như thế này thì không đánh được Việt Cộng, bây giờ phải làm sao. Thành ra đến lúc bùng nổ cái cụ Phật giáo thì mình cũng không tham dự vào đâu nhưng mà mình là tham dự với sinh viên, tại vì cái đám học trò của tôi là Phật tử, nó gặp tôi chúng nó cứ: “thầy, giờ chúng nó giết hết tụi em, thầy không làm gì chúng nó hả?”, tôi nói là: “được rồi, bây giờ chưa đến lúc”, bây giờ là lúc các thầy, các vị thượng tọa biểu tình rất bạo động, tụi sinh viên ra là rất bạo động, không được, không cho. Cho đến lúc mà bọn lính nó chiếm chùa Xá Lợi đó, bắt các sư xuống thì lúc bấy giờ tôi mới bảo là: “thế này thì không thể, mình không thể không dính vào nữa rồi, phải dính vào thôi”. Nhưng dính vào cũng chỉ là cho học trò đi biểu tình, thế thôi, thì tổ chức cái cuộc biểu tình ở trên chợ Bến Thành đó, thì tôi cầu là đừng có đưa nào chết, nhưng bị bắt càng nhiều càng tốt, phải bị bắt nhiều thì mới rung động được Sài Gòn, chứ nếu mà lẻ tẻ thì không có ăn thua gì hết, thành ra cái tâm của tụi này lúc họp ở đại học xá chỗ Đình Mạn đó là quyết như thế thì đi nhưng đến cái hôm biểu tình đó không may chết mất đứa học trò, chính học trò mình, Quách Thị Trang, nó học tôi, chính là đứa học trò mình, thành ra nó cũng là cái xui mà về sau mình cũng buồn. Thế sau đó, sau khi mà cụ Diệm đổ rồi đó thì tôi bị động viên vào Thủ Đức, năm 54, à quên năm 63, cuối năm 63, thì tôi nhận được lệnh động viên đi Thủ Đức, thì lúc bấy giờ mấy anh em mới bảo tạm hoãn để tiếp tục hoạt động sinh viên, vì lúc đó tụi tôi có cái Ủy ban chỉ đạo sinh viên liên khoa để tiếp tục hoạt động sinh viên. Tôi bảo không, đến lúc này là sinh viên đã bị hội đồng tướng lãnh là đã muốn chặn sinh viên rồi muốn cho người xuống theo dõi hoạt động của sinh viên rồi thì tôi thấy là không được, bởi vì lúc đó tôi cũng có kinh nghiệm, tôi hiểu hơn về đám nhỏ, tôi hiểu là sinh viên chỉ là con bài mình bị lợi dụng thôi, lật đổ cục diện rồi thì mình là 1 cái chế độ nào đó, mình cũng chưa biết mà bây giờ lại nhắm, coi sinh viên như là cái gai rồi, thế tôi bảo: “thôi, thôi, tôi rút”, tôi mới bàn với anh em trong

đội nhóm sinh viên là bây giờ bầu cử đại diện sinh viên các trường để bầu ra Ủy ban chỉ đạo sinh viên liên khoa, thế về sau là thằng Nguyễn Hữu Đôi với thằng Nguyễn Trọng Nho đó, đây là tụi tôi quyết định làm như thế để tụi tôi rút lui, còn tôi thì đi lính, bảo ở lại để hoạt động, “không”, có ông giáo sư bạn, anh của ông Phan Quang Đán gọi tôi lại bảo: “Quý, cậu làm như thế là cậu đào ngũ, sao bây giờ bỏ?”, tôi bảo là: “không được nữa rồi bác ơi, không được nữa rồi, bây giờ mình tiếp tục dấn vào là mình tới cái chỗ chết, mà đây anh em vào chỗ chết, dám trẻ bây giờ nó đang không làm được bởi vì cái chế độ quân nhân nó nắm quyền”, thế là thôi, tôi về, tôi đi lính.

!: Thế sau khi mà ra khỏi Thủ Đức thì ông đi nhiệm sở ở đâu?

@: Sau khi ở Thủ Đức thì tôi về Thủ Đức học 3 tháng ở Thủ Đức, xong rồi tôi đi chuyên môn về ngành hành chánh tài chánh, khi mà tôi tốt nghiệp ngành hành chánh tài chánh ra thì tôi là chuẩn úy ngành hành chánh tài chánh, thì lúc bấy giờ tôi là 1 trong 5 thằng đầu tiên, 6 thằng đầu tiên, xếp từ 1 đến 6 là được chọn vào Sài Gòn, thì họ chọn mình vào đâu thì mình vào đó nhưng mà vào Sài Gòn, đứm thì về Tổng Nha, đứm thì về trường hành chánh tài chánh, tôi thì về Sở hành chánh tài chánh 1, rồi Hồ Văn Mẫn thì về sở hành chánh tài chánh số 6, rồi thằng Đặng Đình Mậu thì về bộ tư lệnh không quân.

!: Thì ông về làm hành chánh tài chánh, nhưng cơ duyên nào đã khiến ông trở thành biên tập viên của đài phát thanh?

@: Thì tôi làm ở hành chánh tài chánh được 1 năm thì tôi đi thanh tra tài chánh ở các đơn vị, sau đó được gọi về làm ở tổng nha hành chánh tài chánh quân vị Gia Long, thì lúc đó tôi về tôi làm ở phòng tổ tụng trong nha tài chánh nha quân vị. Về đến đó, lúc bấy giờ có người giới thiệu thì bên đài phát thanh xin tôi biệt phái ngoài ngạch về, thì xin tôi biệt phái ngoài ngạch về, thì lúc đó đang có cái lệnh của ông Nguyễn Khánh là cấm không cho biệt phái, mà không cần nghiêm chỉnh lắm đâu nhưng mà không được biệt phái, thế là thành ra tôi nhớ là cái đơn xin đi của tôi bị ông Huỳnh Văn Đạt ký vào là: đây cũng cần người không được đi. Thì trong sở của tôi, trong phòng tổ tụng của tôi thì có 3 thằng, nó là thiếu úy, tôi là chuẩn úy mới ra đó thì thiếu úy, 1 thằng được xin đi làm quận trưởng quận 8, một thằng đi làm phó tỉnh trưởng tỉnh Quảng Nam, còn tôi đi sang làm chánh văn phòng của bộ truyền thanh, chỗ hệ thống truyền thanh ông Dương Phục vẫn làm đó, chỗ mấy người mà quen biết làm. Thế thì khi mà không được rồi đó, tôi mới nói là: không được, ở sở không cho đi, bên hành chánh không cho đi, thế rồi không biết các ông ấy làm sao mà lệnh xuống là ông Có ký, ông Có lúc bấy giờ là tổng trưởng của phòng ký lệnh: chuẩn úy Lã Huy Quý biệt phái ngoài ngạch về đài phát thanh Sài Gòn rồi gửi cho bộ tổng tham mưu rồi gửi cho sở hành chánh tài chánh, tổng nha tài chánh, tổng nha quân vị thi hành. Tôi hết vía, tôi nói thật, lúc giờ là tình trạng nó đang lộn xộn, ông này lên, ông kia xuống mà mình lại cái kiểu như thế, mấy ông ông ấy ghét, mai một đài phát thanh mà mình không ở được mà mình trở về thì chắc chết. Tôi vào tôi chào, tôi lấy danh nghĩa tôi vào tôi xin, tôi chào, tôi vào tôi chào từ tổng giám đốc đến giám đốc của tôi, tôi nói chắc người ta cũng không tin tôi cười, tôi bảo tôi nói thật với quý vị là cái này tôi chẳng biết gì cả, tự nhiên tôi thấy giấy gọi đến thì tôi đi, nhưng mà ai mà tin. Thành ra là sang đó thì làm chánh văn phòng, từ năm 66 đúng lúc mà đang rầm rộ cái vụ miền Trung.

!: Từ năm 66 cho tới 75 luôn ả?

@: Không, từ 66 cho tới 72 thôi, thì năm 66, tôi làm chánh văn phòng ở đây cho đến tết Mậu Thân là thay đổi thì tôi sang làm biên tập viên phòng bình luận của đài phát thanh,

cho đến năm 72, lúc đó là tôi được giải ngũ rồi, từ năm 68 là tôi giải ngũ rồi, tôi đủ 4 năm là tôi giải ngũ rồi, được 4 năm tôi ra là vì tôi già nên nó mới cho ra còn bọn trẻ thì nói giữ lại, sinh năm 55 là ở lại hết còn sinh năm 54 trở về trước thì nó đẩy ra, tôi thì lọt vào cái năm 54, thành ra được cả lớp được cả cái khóa mấy trăm đứa mà chỉ được có mười mấy đứa được ra, tôi cũng có mặt ở trong đó. Thế thì lúc bấy giờ thì tôi xong rồi tôi không có lo gì hết, thì tôi mới xin ra tôi đi dạy học, rồi tôi xin làm ở đài ngân hàng, Đại Á ngân hàng, rồi tôi được cử sang để làm, coi ở cái bên Phương Hoàng bảo hiểm, công ty tổng bảo hiểm cho ông chủ tịch ngân hàng nên mới nắm được tình hình bên đó, thế mình đi mình làm, làm đến gần cuối, năm 75 thì đi. Bấy giờ nói chuyện đi nhé, chuyện đi thì tôi đã biết rồi, về cái vụ Cộng sản thì tôi quá kinh nghiệm rồi, tôi ở ngoài đó thì mình không chấp nhận nó mà nó cũng không chấp nhận mình, tôi vào trong này thì nói chuyện ở đài Sài Gòn, đài quân đội, đài VOA, đài BBC, đài NHK, đài Úc rồi thì nói chuyện ở rạp Thống Nhất, Sài Gòn, nói chuyện ở Gia Định, Cần Thơ, Vĩnh Long, ...nhiều lắm, đi nói nhiều lắm, lúc đó gọi là đi để nói chuyện về Cộng sản gọi là cái chiến dịch tố Cộng đó, mình đi mình làm, thành ra mình ở lại không được, sống chết mình phải đi. Thì lúc đó tôi đã có 3 cháu đã lập gia đình, năm 67 thì năm 75 thì tôi có 3 cháu, 3 cháu thì hôm tôi nói chuyện với mấy đứa em tôi nói bằng mọi giá cũng phải đi, 1 người cũng phải đi chứ không phải là hễ có cả gia đình rồi mới đi, nhất là đám trẻ con, phải đưa nó đi, không biết nó sẽ sống thế nào nhưng ??nó hơn là ở với Cộng sản, phải đi. Thì 1 tháng trước tôi đã quyết với mọi người là phải đi, thì cái lúc tình hình mà có 1 người làm cho UNICEF mới cho đi, thì đi thì bà chị tôi đi. Lúc bấy giờ con bà chị tôi là ở bên Canada thì trước khi mà 30 tháng 4 thì nó đã gửi cho ??là đại sứ tòa án của Canada, gửi cho gia đình tôi đầy đủ hết, nó nhận rồi mà mình chưa kịp làm gì cả vì không có máy bay không có gì cả, thế thì mình đã tưởng là đi được rồi. Thì lúc bấy giờ mình phải đi bằng đường của Mỹ thôi, thì đi đường UNICEF, thì bà chị tôi đi, tôi, họ chỉ giữ thêm 2 chỗ nữa cho 2 đứa bé thôi, thì tôi nói chuyện với vợ tôi, bây giờ mình phải cứu lấy 2 thằng con trai, tôi có 2 cháu trai, 1 cháu gái, con gái thì nó mới chưa 2 tuổi, mới được 20 tháng, chưa thể cho nó đi 1 mình được, nếu nó đi 1 mình được thì bà chị tôi nhận tôi cũng cho đi luôn, có 2 đứa, 1 thằng 4 tuổi, 1 thằng 6 tuổi cho đi theo bà chị vào Tân Sơn Nhất, vào Ngộ tao đó rồi thì lên máy bay rồi đi. Thế thì lúc đưa con ra xe bus ở chỗ đường Trần Huy Cát đó rồi thì đi, mình về mình cũng không biết rồi sẽ ra sao. Rồi sau đó thì nó pháo kích Sài Gòn ở tối 28 đó thì mình không biết thế nào nhưng mà thôi lúc bấy giờ là phó mặc cho số phận thôi. Đến 29 thì hết đường đi rồi thì tôi cũng mang ??vớ lại ??thì đến lúc chót lại không vào được phi trường nữa thì bây giờ tôi phải làm sao, thì tôi định chạy sang bên Khánh Hội định đi bằng xà lan thì sang đến nơi thì cái xà lan nó đi ra giữa sông rồi, quay về thì có người bảo là bây giờ thì có người ở chỗ tư lệnh hải quân đó chạy sang đó xem sao. Thì tôi chạy sang bộ tư lệnh hải quân, thì lúc đó đã rào hàng rào rồi, đồng bào là bị dàn sang hết 2 bên còn bên trong thì là gia đình những người hải quân vào bên trong, thì tôi vào tôi đưa giấy tờ cho họ, bảo tôi là phóng viên, bây giờ cho tôi vào, em tôi nó làm phó trong đó, thế thì họ mới bảo tôi chờ, để họ vào gọi thì trong lúc chờ đợi tôi mới nhờ 1 người chạy ngay về nhà đón vợ tôi với con tôi, con út đó, chạy gần ngay đó, Võ Tánh mà, chạy ra luôn đó, rồi thì đứng ở đó. Thì có 1 chú lính chú ấy gác ở đó thấy mình bế đứa con bé tý, vợ mình nữa trong khi có bao nhiêu người, chú ấy mới hỏi: “anh có thật là có em trong này không?”, “em tôi là hàng phó nó ở trong đó, nó cũng đang bị kẹt ở trong đó với vợ con nó, thế làm sao mà nó ra nó đón tôi, vợ con nó ở mãi Chợ Lớn với Phú Thọ, làm sao nó ra nó đón tôi”. Rồi nó bảo: “thế để tôi mở cửa cho anh vào”, mở ké cái cửa thế là tôi vào, nó mở ra cái,

lách vào đi vào bên trong, thì vào bên trong nhờ đó mà thoát được lên tàu hải quân đi, lên tàu hải quân thì đi sang Phi Luật Tân. Chị có thể tưởng tượng may đến mức nào, vừa mới sang tới Phi Luật Tân, vừa xuống ?? thì thấy ông Thanh Hùng oang oang trên đài phóng thanh là: “có bạn bè gì không Thanh Hùng đang đợi đây”, thế thì tôi mới nói với bọn lính Mỹ nó dẫn tôi vào, “trời ơi mày, tao bế con mày cả tuần nay!”, hóa ra là ông ấy chạy ra được, đi ở Tân Sơn Nhất, rồi đi cùng tàu với con tôi, gặp chị tôi và con tôi. Lúc bấy giờ thì ông Thanh Hùng này thì vợ con lạc thành ra ông ấy phải ôm cho 2 đứa con tôi ông ấy lo, rồi 1 bà bạn vợ tôi nữa cũng gặp nữa để trông giúp 2 đứa, đem sang Phi Luật Tân, thế lúc tôi vào tôi gặp được 2 thằng con trông đen thui lụi. Cái kỷ niệm đầu tiên lúc gặp 2 thằng con buồn cười lắm, là vào nhìn thấy nó, nó mặc cái quần sọc, túi nó đầy trứng, trứng gà đó, nó bảo “nhiều trứng lắm bố ơi, thức ăn nhiều lắm”, thèm quá đây mà, ở trên tàu 7 ngày, bà chị tôi nói chuyện ở trên tàu đó, 1 hạt cơm rơi xuống đất nó cũng bỏ vào miệng nó ăn, nó đói quá, nhưng mà cái thằng 6 tuổi nó tinh ranh, nó nhanh lắm, thành ra có 1 cái cô ở trên tàu mới bói bài thì mọi người ngồi chờ đến lượt, nó cứ chờ, bà chị tôi buồn ngủ không chờ được, nói: “mày chờ đây, để cô ấy bói cho mày”. Hôm sau bà chị tôi mới hỏi: “hôm qua cô ấy bói cho mày thế nào?”, thì nó vui mừng lắm nó về nó nói với bà cô của nó: “cô ấy bói cho cháu cô ấy nói là mày với bố mẹ vẫn ở với nhau, chứ không có đi đâu, không có bị tách ra và rồi sẽ gặp nhau”. Đó là cái chuyện bói bài trên tàu đó. Về sau, chị tôi mới gọi cái cô bói bài ấy đến chị tôi hỏi: “có phải cô nói thế để an ủi nó không?”, cô ấy bảo: “không, bài nó nói như vậy, thì em nói thế”, đây là cái chuyện mình tin hay không phải chấp nhận, nó thế. Đây thì sang, sang đến nơi, ở ??, rồi sang Florida, gọi là ??

!: Ông ở đó bao lâu rồi qua Houston?

@: Tôi ở đó chỉ khoảng tháng hơn tháng rồi qua Houston.

!: Lý do tại sao?

@: Không phải sang Houston, tôi đi về Tamba, chỗ định cư đầu tiên của tôi là ở Tamba.

!: Lý do tại sao ông đến Tamba?

@: Dạ, người ta đến kiếm mình chứ đâu phải mình đến kiếm người ta.

!: Ô, giỏi vậy!

@: Cái hồi đó là người ta kiếm mình, mình không ngồi ở trong đó mình chờ. Thế thì sau 9 tháng ở Tamba thì họ mới tổ chức 1 buổi là mình đã tương đối ổn định đó thì tôi có làm 1 cái bài viết này, tôi nói chuyện thì gửi chị, chị đọc. Tôi nói chuyện về cái tâm trạng của tôi như thế nào khi tôi gặp họ, họ giúp đỡ, thật là tốt. Đây, ông này là 1 ông partner, ông này là 1 ông partner, tôi có tới 4 nhà thờ, họ lập thành 1 cái committee, họ ?? gia đình tôi với họ làm có đầy đủ mà đâu ra đó lắm, thì mình sang mình rất là phục, thực tình rất là cảm ơn mà rất là phục, bởi vì họ đối xử với mình, 1 người chẳng có dính dáng gì nhưng mà đối xử rất tận tình. Nhưng mà có những cái vẫn rất là bực, bực là bởi vì mình không quen cái kiểu của người Mỹ, người Mỹ là họ hỏi ???, “OK or not?” hay là “mày muốn gì, tao sẽ kiếm cho?”, đối với mình thì, đây trong này tôi có nói đó, “khi mà quý vị cứ hỏi chúng tôi, thì câu trả lời của tôi luôn là I want nothing, tôi không xin, tôi không sang Mỹ để tôi đi xin, ông phải biết là bên này tôi cần gì chứ, ông phải biết là sang đây tôi tay trắng chứ, 3 đứa con, vợ, 3 đứa con, thì bây giờ ông hỏi là Tôi muốn gì, thì tôi không muốn gì hết, tôi không đi xin, có gì cho được thì cho”. Chị thấy không, người Mỹ là

người ta thực tế, người ta hỏi mình có thích thì người ta mới đưa, không thì thôi, nhưng mà mình người Việt, mình lại không thích cái kiểu đó thành ra tôi mới viết cái bài này, chị đọc thì chị sẽ thấy.

!: Dạ, đó cũng là 1 cái nét văn hóa của người Việt Nam.

@: Đây là văn hóa Việt Nam, tôi có nói mà, tôi nói: đối với chúng tôi, tôi không muốn sang đây để mà làm ăn mày, mà các ông biết là đối với người Việt chúng tôi, tôi biết rằng là tôi cần gì, nếu mà ông biết là tôi cần gì để sống thì cuộc sống ở đây thì cho tôi, mà có gì thì tôi cũng cảm ơn hết vì I need everything, chứ còn hỏi tôi muốn gì thì tôi không biết cái gì tôi muốn, mà tôi cũng không ?? là tôi xin. Cho nên tôi mới viết cái bài này tôi nói tiếng Anh ba rọi của mình đó, đến bây giờ mình đọc bài diễn văn rất là..., đây, giải ngũ này, chính trị giải ngũ này, hồi trẻ, bằng lái xe, rồi căn cước này, thẻ nhà báo này, thẻ căn cước Việt Nam, thẻ sự vụ Đại Á ngân hàng này..

!: Máy cái này thì phải scan, chắc là ông sẽ phải để lại đây 1 số rồi chị Triều Giang sẽ scan để thấy rõ hơn và sau đó sẽ gửi lại ông. Ông cho xin cái thẻ căn cước và cái thẻ nhà báo.

@: Thẻ căn cước, thẻ nhà báo.

!: Với 2 tấm hình này,

@: Thẻ báo chí quân sự đây nữa, cái này mới vào được hỏi bà Triều Giang thì biết, mới vào được mấy căn cứ quân sự.

!: Cái chuyên đi từ Bắc vào Nam nó khủng khiếp quá!

@: Cái đó là cái may mắn đó chị ạ. Đây cái này là cái ?? của tòa đại sứ Canada, mà rút cuộc không đi được, không dùng đến và cuối cùng lại đi bằng máy bay Mỹ. Đây chị này, tôi còn giữ lại cả những cái này nữa ?? đầu tiên ở trại tị nạn ra chỗ định cư.

!: Quý hóa quá.

@: Tôi giữ hết. Đây này họ có cái này nữa, tôi rất là cảm ơn họ, chị thấy họ làm kỹ như thế này, họ đón gia đình nhà tôi mà họ lập thành từng ban một, từng ban một.

!: Đây là làm cái gì ạ?

@: Mình cần cái gì về vật chất, về tinh thần, về nhà ở rồi phương tiện, đủ mọi thứ hết, họ làm đến như thế này nên tôi sẽ giữ mãi, không tưởng tượng được là người ta lại đối với mình như vậy, kỹ như thế. Thì chị thấy.

!: Để tất cả những cái gì mà thiệt tình lý thú và đặc biệt thì nếu 1 mình ông thì đã thấu thanh rồi. Rồi đây là những giấy tờ từ ngày xưa đến ngày nay mà chứng tỏ là ông đã qua những thời kỳ đó. Rất tiếc là không còn thì giờ để hỏi ông về những quan điểm của ông về chế độ của ông Thiệu cũng như... Có lẽ chúng tôi sẽ bàn lại với chị Triều Giang để mà setup 1 cái buổi khác nữa vì có nhiều cái cần phải hỏi lắm. Thì không biết ông có đi được không ạ, chắc là có?

@: Tôi thì nhà tôi gần đây, đi có 10p.

!: Dạ, vậy tôi sẽ hỏi lại.

@: Được, thì bà Triều Giang ra lệnh thì tôi làm. Bà Triều Giang thì biết tôi lâu lắm rồi.

!: Dạ, lẽ ra hôm nay bà Triều Giang phải phỏng vấn ông nhưng mà bận cái gì đó, nên tôi hỏi bà ấy mới nói: “không Diễm Hương ơi, Diễm Hương phải lo cái key này”. Thật là lý thú và Diễm Hương còn rất nhiều cái để hỏi, đáng để bà Triều Giang cho thêm 1 chương trình nữa.

@: Vâng, tôi cũng chưa có nói hết được nhiều cái chuyện, nhiều chuyện lắm.

!: Dạ, mỗi cái chuyện mà đi biểu tình đó, cái vụ ông Diễm rồi cái vụ sinh viên biểu tình ở cư xá Minh Mạng đó, như thế nào?

@: Tổ chức họp ở cư xá Minh Mạng rồi biểu tình ở chợ Bến Thành.

!: Rồi thì Quách Thị Trang bị chết thì cái đó cũng là cái...

@: Về sau này thì cái tình trạng mấy ông trong quân đội là mấy ông ấy muốn giữ quyền rồi.

!: Vâng, đúng rồi.

!: Thưa ông xin ông có thể cho biết trong cái thời điểm tháng 4 năm 1975 thì ông đang ở đâu và đang làm gì?

@: Dạ vâng, tôi xin nhắc lại vài điểm vào cái thời tháng 4/1975, thì khi mà thấy tình hình ở chiến sự mà mình thấy mình rút lui ngoài đó thì mình thấy là thế này cái chuyện mà mình mất miền Nam Việt Nam là cái chuyện không thể tránh được rồi thì bây giờ mình phải làm gì, có nhiều người hỏi tôi như thế này: đánh nhau như thế này thì làm sao mình giữ được? Tôi nói sự thật lúc bấy giờ tôi rất là bất mãn, ví dụ như cái hội ở Quảng Trị chạy vào Huế, ở Huế 1 số đồng bào mình mất tinh thần rút lui vào trong Đà Nẵng, thì lại có 1 cái lệnh là trở ra tử thủ Huế trong khi mà 1 số đồng bào, đơn vị quân đội hay là công chức muốn trở về Huế, chưa tìm được đường để mà đi ngược lại để trở về Huế thì lại có cái lệnh bỏ Huế đó. Thì trong Sài Gòn có người bạn hỏi tôi “thế này thì sao”, tôi bảo: “nếu tôi là quân đội tôi cũng buông súng thôi”, bởi vì tôi chấp nhận đánh nhau để tôi có chết, tôi chết thì tôi giữ được cái mảnh đất đó chứ đánh nhau xong rồi chạy, đánh nhau xong rồi rút lui, nếu như tôi còn ở trong quân đội và tôi cầm súng ở ngoài tiền tuyến lúc bấy giờ chắc tôi cũng bỏ súng chứ không thể chết 1 cách vô lý như thế. Đây là cái tâm tình của tôi lúc bấy giờ thành ra tôi bảo là thế này thì làm sao đánh, vừa mới lệnh hôm trước tử thủ, 1, 2 ngày sau, chạy, rút lui vào Đà Nẵng, Đà Nẵng còn đang náo loạn chuẩn bị để chiến đấu để giữ, tính chuyện giữ từ Đà Nẵng vào ok, thì tưởng là sẽ giữ, nhưng rồi dùng 1 cái thì di tản. Đến nỗi mà quân đội mình, đồng bào mình bị bỏ rơi ở ngoài bãi biển, đến lúc mà ở trong Sài Gòn thấy những cái hình ảnh ở bãi biển ngoài Đà Nẵng, ở miền Trung, xác chết trẻ con trắng bãi biển ra, không tưởng tượng được nữa, cái tinh thần còn nữa không. Bởi vậy tôi thấy là phải tìm cách nào để mà tự cứu lấy mình thôi. Thì khoảng 1 tháng trước ngày 30 tháng 4 đó thì tôi có gặp mấy đứa em tôi, tôi nói là các em phải nhớ là cái tình hình này bằng mọi giá phải chạy, phải đi, ở lại thì chết vô ích, phải đi, mà đi thì phải nhớ là không đi được hết được, đừng có nghĩ là đi ra khỏi nước mà để được cả gia đình, vậy thì phải giữ vững cái nguyên tắc đi được 1 người cũng đi, đi 1 người là có 1 cái hi vọng. Thành ra là bằng cách nào thì bằng, đi 1 người cũng đi, không phải là cứ

chùm đùm vào, chết cả gia đình, có nhiều người quan niệm rất là chặt chẽ về gia đình, bảo rằng chết thì chết cả, sống thì sống cả, không thì thôi, bởi vậy mà rất nhiều gia đình có khả năng, có điều kiện để đi mà rồi đi không được. Rồi bây giờ ở Sài Gòn thì không biết là chị có biết rõ được không là có nhiều người rất là có tiền, mua tàu, để sẵn ở Vũng Tàu để đi, thành ra là yên chí lắm. Tôi biết có người còn đem cả ??, những đồ vật quý giá, những đồ cổ đồ ở Việt Nam để xuống tàu sẵn, để lên đường là đi nhưng mà cuối cùng xảy ra gì, Việt Cộng nó chiếm Long Khánh, cắt đứt đường đi Vũng Tàu, thành ra là ở ngoài Vũng Tàu thì về sau sang đến trại tị nạn thì mới biết là 1 số người ở Vũng Tàu và Sài Gòn chạy ra Vũng Tàu lúng túng giống như là cái con cá nó nằm trong giỏ, bây giờ làm sao mà đi. Đồng bào Vũng Tàu có thuyền họ để sẵn ở đó để họ đi, học đem sẵn vợ con mình xuống dưới thuyền nhưng mà thấy mãi không đi được, vì nếu lúc đó đi ra ngoài là bị bắt, thành ra chưa có lệnh di tản là không dám đi, đi là bị. Thành ra có người họ chạy về nhà họ lo vài công việc, đến nỗi mà tôi sang đến bên ??tôi gặp 1 cái gia đình như thế này, 1 bà trẻ lắm, tôi nghĩ lúc ấy trên dưới 30 là cùng, 15 đứa con nít, tôi mới hỏi là: “sao chị làm gì mà chị mang đi đông thế này?”, thì bà ấy mới nói là: “cháu xuống dưới tàu, thuyền đánh cá đó, thì đến lúc mà mấy người lớn chạy về lo trong nhà, xem còn thu xếp lấy được cái gì thì lấy để cho con nó ăn đó, thì dùng 1 cái ở Vũng Tàu náo loạn ở trên bờ, thế là họ cho thuyền chạy ra, thế là thuyền phải chạy ra ngoài biển, được tàu Mỹ vớt. Nhưng mà ra ngoài biển, 1 người đàn bà hơn 3 chục tuổi mà đem theo 15 đứa con nít, ở nguyên 1 cái lều ở trong ?? . Tôi bảo “thế này giờ làm sao?”, về sau thì có người Mỹ người ta tới giúp, người ta đem đi, và chắc là những đứa bé đó sẽ có những người Mỹ người ta nhận người ta nuôi cho, về sau không nhận được tin tức nữa, không có liên lạc được nữa. Thế nhưng mà đây là cái tình trạng, thì lúc mình ở Sài Gòn mình tính chuyện đi đó, thì mình yên chí là có ??gửi từ Canada về muốn vào phi trường rồi lên máy bay thì đi Canada dễ dàng, rồi sau đó lại liên lạc với bạn ở trong sở Mỹ làm ??ở trong sở Mỹ cũng yên chí đi được, nhưng mà cái lệnh là trên dưới 40 tuổi trở xuống đó không được vào phi trường, không thể vào được, lúc bấy giờ làm sao mà vào. Lúc đó thì mới kẹt lại, kẹt lại thì những cái chuyến di tản đó cũng phải hủy bỏ, mình bơ vơ. Đến tận ngày 28 thì mới có chuyến đi của UNICEF, thì bà chị tôi đi cùng với cái chuyến đi của UNICEF đó, lúc bấy giờ có chỗ, thì bây giờ thế nào, cho cả nhà đi không được, không đủ chỗ, bây giờ có 2 chỗ cho 2 đứa bé, tôi cho 1 đứa 6 tuổi, 1 đứa 4 tuổi đi theo bà chị vào phi trường để đi Mỹ, thì từ 28 đi vào là không còn nhận được tin tức gì nữa. Nếu mà ai theo dõi thời sự thì biết là tối 28 thì nó đánh pháo kích, tối 28 Việt Cộng đánh pháo kích ở phi trường vào Sài Gòn, lúc giờ mình ở ngoài, con mình trong phi trường không biết sống chết thế nào, lúc đó phó mặc cho số phận thôi, thì đến hôm 29, sáng 29 thì náo loạn lắm rồi, thì có lúc tôi mới gọi điện vào cho đài phát thanh tại vì tôi là nhân viên đài phát thanh ngày xưa cho nên tôi gọi điện vào phòng phóng viên, gặp 1 anh phóng viên, giờ tôi cũng không biết anh nào, tôi mới hỏi: “giờ tình hình ra làm sao rồi, đài phát thanh các cậu ra làm sao rồi?”, nó bảo là: “anh Quý ơi, bây giờ anh lo thân anh, anh không lo được cho ai mà cũng không ai lo được cho anh”. Thế là thôi, mình về đến nhà mình tìm cách để đi, tìm cách thì nghe tin là người ta xuống cái xà lan ở bên Khánh Hội, chạy sang bên đó thì xà lan ra đến giữa sông, đang xuống thì ở ngoài bộ tư lệnh hải quân thì lúc bấy giờ là vì đồng bào người ta ra đó đông quá mà người ta chỉ cho gia đình hải quân vào thôi cho nên người ta kéo dây thép gai, và lính hải quân gác không cho vào, những đồng bào bị bắn súng chỉ thiên để đẩy lùi ra xa, xa trăm thước ở ngoài. Tôi có thằng em trong đó thì tôi bảo: em về em đón chị với cháu họ anh, tại vì tôi còn vợ với 1 đứa con mới 20 tháng, tôi nhìn thấy có về đi được, chứ nó

về nó đón nó đưa ra. Thì đón ra thì may có người nói là: “thôi anh có em anh làm trong hải quân này thì để tôi mở cửa cho anh vào”, thì sau đó mới vào, vào thì cái chuyện vào nó cũng có 1 kỷ niệm mà chắc không bao giờ quên được. Thì vào đến nơi thì đồng bào, gia đình hải quân ngồi hết ở dưới cầu tàu đó, có 3 cái tàu chiến đậu liền nhau, chưa có cho lên, ngồi đấy đợi, đợi 1 lúc thì đến gần gần tới thì bỏ cái cầu tàu xuống để cho đồng bào lần lượt lên rất trật tự, đàng hoàng, dùng cái mắt trật tự, mắt trật tự là sao, là lúc đó xảy ra là 1 số ông sỹ quan quân nhân của mình ra, rồi thì có ông tướng, tôi giờ tôi biết mà tôi cũng chẳng muốn nhắc đến làm gì, ra chạy ra nói: “dạt ra, dạt ra cho ông tướng đi”, ông tướng đi thì ông tướng đi thế nào chứ ông tướng đi cái kiểu đẩy đồng bào ra thế là dân náo loạn, dân thấy ông tướng chạy thì chắc nó tới nơi rồi, thế là xô đẩy nhau, có người bị rớt từ cầu tàu xuống dưới sông. Tôi lúc bấy giờ tôi đeo 2 cái bịch ?? nhỏ nhỏ với lại bé đũa nhỏ, 2 vợ chồng tôi ra, tôi thấy thế tôi giận quá, tôi nói thật là lúc đó mình nổi máu nóng lên, tức quá, tôi nghĩ, thế này thôi quay trở về, chết thì thôi, đi nhục thế này không đi, mà ra đến kia nó đẩy 1 cái rớt con xuống sông mình cũng không sống được, vô lý lắm. Tôi quay trở về, đang trong đám đông đó tôi quay trở ra, quay ra thì cái tàu nó dài thế này, đường lên ở phía lối này, phía cuối nó có 1 cái cầu thang dây xuống và cái chỗ đó là có 1 cái ống, ống nước để người ta lấy nước dự trữ ở trên tàu đó thì thấy có 1 số anh em quân nhân khỏe mạnh đang leo theo cái đường dây đó, tôi quay ra tôi nhìn, “ô kìa, đi được lối này”, bởi vì cái cầu tàu nó cao, tàu nó cũng thấp xuống, cách chỉ khoảng 2 đầu người thôi, thì đi được lối này, tôi quay sang đó thì mấy đồng bào của mình ở bên trên thành tàu đó họ đưa tay xuống, tôi đưa con gái tôi lên, họ kéo lên, con lên rồi bây giờ làm sao, giờ đến phải đẩy mẹ lên, thì tôi cố hết sức để đẩy mẹ lên mà tôi mệt quá, nó mệt, nó chán, tôi đẩy không nổi tôi phải gọi mấy ông bạn, mấy ông lính mấy ông sỹ quan bạn, “các anh ơi, giúp tôi đẩy vợ tôi lên với”, đẩy lên xong thì tôi ôm cái dây ống nước tôi leo lên cũng không nổi nữa, tay tôi rã rời rồi, thế là họ lại đẩy tôi lên, thành ra mới rơi mất 1 cái ?? trong đó đựng sữa với thức ăn của con và giấy tờ của mình, trong đó có chứa cả những huy chương này nọ 1 thời làm đài phát thanh của tôi, rơi hết xuống sông, thì thôi mình leo lên đó thôi. Giờ không có thức ăn cho con giờ làm sao đây, 3 cái tàu liền nhau, tàu thứ nhất, tàu thứ 2, tàu thứ 3, cái HQ2 bên ngoài cùng, thì tôi biết HQ2 là có chú em của tôi nó làm ở bên đó thì mình phải sang bên đó mình mới kiếm được thức ăn cho con, chứ giờ mình cứ ở tàu bên này mình biết phải làm sao, thành ra thôi phải đi. Chị biết là 3 cái tàu này liền nhau, kê 1 tấm ván nhỏ nối giữa 2 cái thân tàu với nhau, đi thì ghê lắm, rớt xuống sông như chơi, thế mà đành phải đi qua cầu, ra đến giữa rồi sang đến bên kia thì gặp được tụi em nó ở trên đó, trên cái HQ2 đó và đi ra biển. Thì theo tôi biết cái planing của họ, của hải quân là đến đêm cơ mới đi, để tập trung hết tất cả rồi mới đi nhưng mà vì lý do nào đó mà đi sớm nên mới nhờ neo đi sớm, bởi vậy cho nên 1 số những người mà sỹ quan ở trên tàu đó mà chạy về nhà ở Chợ Lớn ở xa xa làm cái gì đó là không kịp lên tàu, thành ra là chính những người hải quân mà vợ con của em tôi là bị kẹt lại hết không đón lên được, rồi thì có những sỹ quan hải quân đi về định đón vợ con thì bị kẹt ráo lại hết, rốt cuộc thì mình là cái người mà không phải là hải quân mà mình lại may mắn lên được cái tàu đó rồi đi ra. Thì đi ra đến ngoài biển, ra khơi thì trên đường đi, đi từ sông Lòng Tảo đi ra ngoài cửa biển thì trên đường đi, lúc bấy giờ trời nó tối dần, tối dần rất là nguy hiểm nhưng mà chưa thấy Việt Cộng nó nhúc nhích gì mình vẫn đi mà chính tàu của mình lại đi vào cái chỗ cạn lại phải lùi ra thì rồi mới đi ra được đến ngoài biển. Đi ra ngoài biển thì hỏi các ông hải quân nói là chương trình là dời Sài Gòn đi xuống miền Tây để tập trung với quân đoàn 4 cùng các chiến sỹ ở đó để giữ vùng 4 chiến thuật, giữ

vùng 4, mình tính cái chuyện đó nhưng mà ra đến ngoài khơi nghe radio sáng hôm sau, thì nghe ông Minh tuyên bố đầu hàng. Cái chương trình đi theo vùng 4 bỏ thì giờ đi theo cái planing thứ nhì của hải quân là đi ra tập trung tại Côn Đảo, tập trung tất cả những Hà Nội lại ở Côn Đảo, đón những người ở Côn Đảo đi và rồi thì tiến sang Phi Luật Tân, thì chương trình được định như vậy. Lúc bấy giờ trên tàu là sẵn sàng hết vì sợ tụi Việt Cộng nó mang máy bay ra nó bắn cho nên súng phòng không là sẵn sàng hết rồi mình là dân thì mình cứ đi theo nó thôi. Đi sang đến Phi Luật Tân thì có cái may thế này thì trời cũng thương cái tháng 4, cuối tháng 4 đó biển lặng, không tưởng tượng được, em tôi với mấy đứa bạn tôi ở hải quân nói “chưa bao giờ tôi thấy biển lặng như thế này anh Quý”, mặt biển lặng như nước hồ, thành ra mình không có bị say sóng, không có bị gì hết. Thì đi sang đến Phi Luật Tân thì cái đầu duy nhất là đi vào đến ??, trước khi đi tới ?? thì tất cả tàu chiến hạm phải bỏ neo ở ngoài biển ngừng để làm gì, để còn bao nhiêu đạn, đại bác ở trong tàu thì ném xuống biển hết. Thì lúc bấy giờ mấy anh thanh niên trẻ mới xếp, chuyển từng người, từng người ra rồi đem ném xuống biển, đạn, đại bác mấy trăm cái viên đạn, đại bác ném hết xuống biển và sau khi ném hết xuống biển rồi thì phải hạ cờ Việt Nam Cộng hòa xuống. Đó là cái giây phút đau đớn của những người Việt Nam mà đi di tản bởi vì lúc bấy giờ, tức là sang đến Phi Luật Tân là 7 ngày sau rồi thì cái tình hình Việt Cộng nó đã nắm hết được rồi cho nên là bây giờ lại có cái lệnh là nó không cho tàu cấm cờ Việt Nam Cộng hòa vào ?? để đỡ người tị nạn xuống. Muốn vào thì thứ nhất kéo cờ Việt Nam Cộng hòa xuống, thứ nhì các quân nhân vứt hết quần áo, mặc thường phục. Thành ra khi mà vào tới ??, vào bên trong đó, thì tôi còn nhớ rõ lắm, khi mà vào bên trong thì họ chở vào thì họ có để 1 cái bàn những thức ăn uống rồi cà phê, cà pháo những cái đó nhưng mà bên cạnh cà phê cà pháo cho mình giải khát đó thì có 1 cái thùng to tương và bên cạnh có 1 lô quần áo sinh viên, để tất cả những anh em quân nhân nào chưa kịp thay quần áo thì đến đó, cởi hết bộ đồ quân nhân của mình ra, ném vào thùng rác, lấy các bộ đồ kia, không kể rộng hẹp gì cả để mặc vào để thay thế. Đó là cái lúc mà cay đắng, rất cay đắng của người tị nạn khi mà sang tới Phi Luật Tân, thì mình cũng may mắn là ngay lúc đó mình nghe thấy trên đài phát thanh của cái trại tị nạn ?? tiếng ông Nguyễn Thanh Hùng nhà tôi, ông bạn Nguyễn Thanh ngậm thơ của tôi, ông ấy thông báo oang oang ông ấy gọi ông ấy kiểm Sỹ Phú, thì tôi mới nghe thấy Nguyễn Thanh, tại vì Nguyễn Thanh đến đón tôi ở Sài Gòn để cùng đi cùng phi trường mà không gặp tôi vì tôi còn phải đi kiểm đường, thì bây giờ sang đến đây rồi tôi phải vào tôi gặp, thì tôi mới nói với anh thủy quân lục chiến canh ở đó, tôi nói: “có bạn tôi ở trong kia ông làm ơn ông đưa tôi vào gặp xem tình hình ra sao”. Thì họ mới đưa tôi vào gặp thì Thanh Hùng mới cho biết là Thanh Hùng đi là đi nhờ 1 người bạn và định đến đón cả tôi nữa nhưng mà không gặp tôi thành ra lúc đó phải đón và đưa được vào phi trường và đi máy bay trực thăng ra chiến hạm của Mỹ và đi sang được Phi Luật Tân, thì may mà đi đến cái tàu của Mỹ đó thì lại gặp được chị tôi và 2 đứa con tôi, chị tôi với 2 đứa con tôi còn bé, 1 đứa 4 tuổi, 1 đứa 6 tuổi thì Hùng lại giúp chị tôi săn sóc, đưa 2 đứa con tôi đi cùng, trong khi đó thì vợ và con của Hùng thì lại không biết đâu, chạy vào phi trường rồi nhưng mà không biết ở đâu, lúc đó là tan đàn xẻ nghé rồi, không biết chỗ nào nữa, không ai biết ai ở đâu nữa. Thì lúc đó nó mới chạy vào gọi con tôi ra, con tôi ra nhìn thấy mừng quá, 2 đứa con, về sau này mình mới biết những cái chuyện xảy ra trên tàu, đói khổ như thế nào. Con tôi nó đói đến mức mà nó nhặt những hạt cơm ở dưới sàn tàu nó ăn, vì mỗi ngày chỉ ăn có 1 chút xíu thôi mà, đâu có. Thế thì khi lên tới Phi Luật Tân rồi thì có nhiều thức ăn rồi thì nó chạy ra gặp tôi, 2 túi quần nó cả chục quả trứng đó, nó cười ngoác bảo: “nhiều trứng lắm bố ơi”, lúc bấy giờ nó đói mà thì

vớ được trứng nó lấy nó ăn. Thế thì đi vào gặp rồi sau đó chị tôi mới nói chuyện, cái thằng đó là cái thằng bây giờ nó cũng 40 tuổi, 41 rồi mà nó ngồi trên tàu thì có 1 cô, cô ấy xem bói bài thì mọi người ai cũng lạc chồng, lạc con rồi thì lạc bố, lạc mẹ, lạc lung tung thì ai cũng muốn xem bói bài chờ đến lượt mình xem, xếp hàng đằng hoàng, nó cũng ngồi xếp hàng, xếp hàng đến nỗi muộn khuya quá, ở trên tàu mà bà chị tôi mệt quá bà ấy phải đi bà ấy nghỉ thì mới đến lượt nó vào thì cái cô mà xem bói bài nói cho nó biết là, nó hỏi nó chỉ cần xem bố mẹ nó có ở với nhau không, còn ở gần nhau không và có gặp được không. Thì cô ấy bói bài làm sao tôi không biết nhưng mà thấy chị tôi nói là nói cho nó biết thì nó mừng lắm là bố mẹ mày vẫn ở liền nhau và sẽ gặp. Về sau bà chị tôi mới hỏi cô ấy là “có phải là cô thấy cháu cô thương cô nói thế để an ủi nó, cô nói như thế không”, cô ấy bảo: “không, bài nó nói thế thì em nói đúng như thế”, cái chuyện đó thì tôi cũng không biết thế nào, không tin thì tôi cũng không hiểu được, thì đấy là chuyện rồi thì gặp ở ?? rồi mới đi sang ?? ở bên ?? 1 thời gian rồi đi vào trại tị nạn ?? ở Florida. Vào đó 1 thời gian thì có người vào những cái ?? là những nhà thờ Mỹ lúc bấy giờ người ta đến những cái ?? thì đáng lẽ ra tôi không ở Florida đâu, tôi có 1 nhà thờ Mỹ ở trên ?? đến xuống để mà ?? tôi đã nhận lời đi rồi bởi vì mình biết đâu mà mình chọn, đi đâu thì đi, miễn là đi. Thì nhận lời rồi nhưng mà cái ông ?? ông ấy lại phải đi ăn cưới ở bên Canada ông ấy không về được thành ra nó bị trễ trong khi đó thì có mấy nhà thờ ở Tamba, ở ?? ở phía Bắc của Tamba lên để tìm cái gia đình bảo trợ thì tôi đi theo với ?? thì họ giới thiệu gia đình tôi tôi lên tôi gặp, mấy ông ?? đến thì hỏi đi đâu thì đi tôi cũng đi nhưng mà hỏi lại có cái điều kiện là ngày xưa tôi lập gia đình với 1 người Công giáo, bà vợ tôi là Công giáo, gia đình là Công giáo, mà tôi cũng có cái điều kiện là lấy nhau tôi xin giữ đạo của tôi, tôi không có đổi đạo, thành đạo Công giáo nhưng mà tôi băng lòng vào nhà thờ làm lễ cưới, tôi vào làm đầy đủ nhiệm vụ của tôi nhưng mà rửa tội thì tôi không bởi vì rửa tội căn bản là mình phải hiểu thật sự mình muốn rửa tội thì mình mới rửa chứ rửa tội để lấy vợ thì không, tôi nói tôi không làm được, thì ông bố vợ cũng Ok, băng lòng, gia đình nhà vợ thì bất mãn lắm thế nhưng mà phải chấp nhận thôi. Thì chúng tôi cứ giữ được cái đó, vợ tôi thì bên Công giáo, tôi thì bên Phật giáo, tôi ở bên Phật giáo nhưng tôi có đi chùa đâu, mình chỉ là theo đạo ông bà theo truyền thống của gia đình thôi, mình cũng chẳng đọc kinh, chẳng biết gì hết, thành ra nói Phật giáo là theo truyền thống của gia đình thôi. Thế nhưng mà đến lúc mà đi chùa thì tôi đi, nhà thờ tôi cũng đi, quỳ chỗ nào tôi cũng quỳ, vì tôi tin tất cả và các ngài ứng cho tôi và giúp tôi, thế thôi. Thì sang đến bên Mỹ, lúc mà ?? đến tôi có 2 điều kiện tôi mới băng lòng, thứ nhất là tôi không ở chung vì tôi nghe nói ??, gia đình nhà mình ở chung với gia đình ?? có nhiều cái bất tiện lắm, thà rằng mất lòng trước rồi thì được lòng sau chứ mình mà nể nang, mình chấp nhận về sau mà break ra thì nó không còn ra cái gì cả mà cái đó đã có kinh nghiệm những người đi trước nói cho biết, tôi ra điều kiện không ở chung với những gia đình ??, cho tôi ở riêng, ở 1 cái apartment nhỏ xíu nào cũng được nhưng mà riêng. Cái thứ nhì là không đổi đạo thế thì mấy ông mục sư ở nhà thờ mới nói thế này: “không, không ông đừng hiểu lầm, chúng tôi là giúp ông thôi, giúp ông lấy lại ổn định đời sống của ông thôi chứ chúng tôi không có điều kiện là bắt ông phải đổi sang đạo tin lành”, họ băng lòng hết thì tôi thấy rất thoải mái khi mà ra đi. Ra đi thì khi mà có cái kinh nghiệm khi mà đi ra, tôi nói thì cũng buồn cười để chị biết, lần đầu tiên mình sang Mỹ mình ở trại ?? ra thì sẽ phải đi máy bay ra phi trường ?? rồi phải đáp máy bay từ ?? về Tamba, vì chỗ mà tôi định cư là ở Tamba, từ ?? sang ?? là cùng 1 tiểu bang là tiểu bang Florida, tôi có nằm mơ tôi cũng không biết là nó lại đổi giờ, cái đầu mà chỗ ?? thì nó lại múi giờ giữa, múi giờ khác mà cái múi giờ bên

kia là múi giờ biển Đông, tôi không bao giờ tưởng tượng được là nó lại nhanh hơn bên này. Cho nên là nó có chương trình đi của tôi là mấy giờ đi ??, mấy giờ đi Tamba, tôi đeo đồng hồ trong tay, đến phi trường thấy “ua, mình đến phi trường sớm quá, còn hơn tiếng nữa”, thế là mình đi vòng vòng để xem phi trường đến lúc tới, mình lại nhìn đồng hồ mình, mình lại không nhìn đồng hồ phi trường về sau này mới có được cái bài học đó: đến đâu nhìn đồng hồ địa phương, bởi vì giờ nó khác nhau, mình ở cái nước bé tí, nó có mỗi 1 giờ mình có bao giờ tưởng tượng được là trong 1 tiểu bang mà lại 2 giờ khác nhau. Thành ra không nhìn đồng hồ của phi trường mà nhìn đồng hồ của mình, lúc ra đến nơi máy bay bay 1 tiếng rồi. Lỡ chuyến bay lần đầu tiên ở Hoa Kỳ là ở ???. Thì lúc bấy giờ ở đó người ta có cho mình cái biển ghi người này là ở ??? thì xin các cơ quan giúp, và người ta có chỉ là những người mặc áo đỏ, có nơ đỏ là những người ở Hồng thập tự Hoa Kỳ sẵn sàng giúp bạn, nếu bạn có chuyện gì khó khăn gì thì đến đó gặp, tôi ra tôi gặp thì họ dẫn đến chỗ hãng máy bay thì máy bay nó bay rồi, thành ra họ phải thu xếp ngay cho tôi 1 chuyến bay kế tiếp, có 1 hãng khác chuyển sang ngay lập tức và bay về Tamba, trễ 2 tiếng đồng hồ ở Tamba. Thì ở Tamba có mấy cái nhà thờ mà người ta ??? cho mình đó, người ta chu đáo lắm chị, người ta vận động đồng bào, những người giáo dân trong nhà thờ đó chị, họ làm biểu ngữ dang hoàng để welcome mình mà họ tới thì mình trễ máy bay. Đến lúc mà mình đến nơi thì người ta về mất rồi còn lại có 1 ít thôi, thế là người ta mới đưa mình về chỗ mình ở. Thì chỗ đầu tiên tôi ở, lúc bấy giờ mới thấy mình ??? cái tinh thần giúp đỡ của người Mỹ ghê gớm lắm, họ đưa về 1 nhà riêng ở giữa vườn cam, nhà đó lại là nhà của ông chủ vườn cam, giờ ông ấy mua nhà ở chỗ khác để cái nhà đó trống, nhà có 2 phòng ngủ, 1 phòng tắm, bếp đầy đủ tất cả để mình ở đó trong giữa vườn cam. Đưa về đó thì mình thấy nhà sang quá so với nhà mình ở ở Việt Nam, nhà rồi màn cửa rồi đệm, ở Việt Nam mình ngủ chiếu làm gì có cửa, mà mình đến đây nào thì dưới là thảm, vào ở đó thì người cứ như là nằm mơ đó, bước về đó thì vợ chồng con cái vui lắm, thì họ cũng mua sẵn thức ăn cho mình vì họ định là họ đón mình rồi đưa mình đi ăn đó, sau đó thì mình trễ máy bay thành ra họ mua Kentucky ??? cho mình, lần đầu tiên mình ăn ??? là ở đó thì nó ngụi rồi, nhưng mà đói quá thì ăn cũng tốt thôi. Ở đó đến sáng hôm sau ra mình mới nhìn thấy cái vườn cam rộng mênh mông mà có mỗi gia đình mình ở trong đó thôi thì mình thấy cũng yên ổn không sợ nhưng mà ra nhìn thấy có những cái mà mình không tưởng tượng được là cam nhiều quá mà mình ở Việt Nam thì chị biết rồi, mỗi lần mà có cam ở Hoa Kỳ mang về thì mình quý lắm, ra bây giờ cả vườn thì cầm dao ra cứ cây cam nào cũng ngắt quả xuống ăn thử, cây nào ngọt, ngon nhất đánh dấu vào, lần sau cứ cây đó mà hái chứ không hái tùm lum, đại khái là như vậy sống rất thoải mái trong vườn cam, được mấy ngày thì họ cũng để cho mình thoải mái họ đến họ giúp đỡ họ cử người trong cái nhà thờ ??? nhà tôi có đến 4 nhà thờ thành ra họ thành lập ra 1 cái từng tiểu ban 1, tiểu ban lo về chỗ ở, tiểu ban lo về di chuyển, tiểu ban lo về hướng dẫn cách sống ở Hoa Kỳ, tiểu ban giúp mình sử dụng những máy móc ở trong nhà, họ nghĩ là chắc ở bên Việt Nam mình không có, bếp ga rồi máy điện, máy sưởi, máy lạnh, ... họ chỉ cho mình. Từng toán 1 họ tới họ hướng dẫn đầy đủ lắm, thì mình 1 số cái mình cũng có biết còn 1 số cái mình cũng ngỡ ngàng mình không biết. Thế đến ở đó 1 thời gian, được vài ngày thì sắp đến ngày weeken, buồn cười là ngày thứ 5 tôi tới đó thì mới bảo đến chủ nhật là đến weeken này muốn đi đâu không, weeken muốn đi đâu không, mình thì quen như ở Sài Gòn, “đến đâu, weeken thì phải lên downtown chứ”, mới nói là: “tôi muốn đi downtown, muốn xem downtown Tamba xem sao”, thì chắc là họ buồn cười lắm, họ bảo: “ừ, muốn đi à, thì đi, chúng tôi đưa đi”. Đi lên đến nơi nó vắng hoe vắng ngắt, không có 1 người nào hết chị

vài cái tiệm rượu rồi những dân uống rượu say xua lang thang âm ỉ ở ngoài phố, mình bảo là downtown Mỹ... Về sau mình ở Mỹ rồi mình mới biết weeken không phải là ngày mình đi du hí ở trên downtown, đi coi ở downtown thì người ta đóng cửa hết nhất là ở Florida, weeken là nó đóng cửa hết thành ra mình không có coi được gì hết. Weeken là người ta đi picnic, đi biển đi ra ngoài bãi này nọ, ra vườn hoa còn mình lại đi downtown, chắc họ buồn cười lắm nhưng mình yêu cầu gì họ làm đó.

!: Thế thì cái nghề đầu tiên ông làm tại Mỹ là cái nghề gì?

@: À, để bây giờ tôi nói tiếp về cái đó. Thì sau đó thì về ??lo về cái vấn đề job cho tôi đó, ??thì họ đưa điện thoại cho tôi hỏi, bây giờ muốn làm gì, tôi bảo: làm gì cũng được miễn là tôi có cái điều kiện để tôi kiếm sống, nuôi con và tôi muốn được, đây là cái nguyện vọng của tôi, tôi muốn được tự túc càng sớm càng tốt, làm gì cũng được. Thế thì họ mới đưa đi, tuần sau đó, đưa đi tìm việc thì đầu tiên là tại vì hỏi ở Việt Nam tôi làm ở đài phát thanh rồi quân đội rồi sau đó tôi ra tôi làm ở nhà băng, rồi tôi làm bảo hiểm thì họ mới thấy mình có cái kinh nghiệm mà cái tittle của mình ghê lắm rồi assistant của nhà băng rồi chairman, họ mới đưa đến nhà băng để định xin việc tại nhà băng, đến nơi mình thấy toàn computer không à, là tá hỏa thôi, ở Việt Nam mình computer là cái thứ xa lạ chưa có đụng gì đến thành ra là chỉ có cái trung tâm điện toán của bộ tổng tham mưu là có computer thôi, còn ở những nhà băng của mình đều là dùng viết tay và đánh máy hết đâu có computer gì đâu, thế là thấy vậy là thôi, thứ nhất là tiếng Anh mình còn ảm ố, thứ nhì là kỹ thuật mình không theo kịp được, tôi mới bảo: “thôi, không có làm nhà băng gì hết, bây giờ bất cứ việc gì”. Thì họ mới đưa sang xin được cái job làm gọi là ??ở trong 1 cái restaurant ở trong 1 cái nhà ăn của Florida ??, là cái đó tức là nấu ăn cho y tá với lại bác sỹ và bệnh nhân tâm thần mà ở trong cái đó. Thế thì vào ??làm gì tôi cũng làm, thành ra là chỉ đến Tamba có hơn 1 tuần là tôi đã đi làm rồi, lúc đó đi làm là 2 đồng tư 1 giờ, thì tôi bảo mấy đồng cũng được, tôi cũng chẳng biết bao nhiêu là nhiều là ít. Thì đi là ở đó, làm được 1 thời gian thì cũng thích lắm bởi vì người ta cũng quý người ta cũng giúp mình và mình cũng tận tình thì mình cũng bảo là thôi mình cũng phải kiếm bằng cách nào chứ chẳng lẽ mình sang đây rồi mình đi làm ??hoài sao, thì người ta mới bảo là ông làm ở đây là ??nhưng mà là Florida Stade Employee, thì nếu ông làm Florida Stade Employee thì ngày sau về hưu cái benefit nó tốt lắm thì mình cũng buồn lòng, như cái bài tôi đã viết, tôi nói: “cái gì cũng ??ông ạ, tôi chưa plant được cái chuyện dài đi về hưu gì cả thì xin là cứ để tôi làm, tôi làm được đến đâu thì làm”. Thì có 1 lần là như thế này thì tôi mới quit được cái công việc đó là tôi chán quá, tôi mệt quá, có 1 lần cái chuyện này cũng là cái kinh nghiệm mà chắc nhớ đời thì nói về cái tiếng Anh 1 tý, mình đứng mình làm salad đó, giúp người ta rửa, cắt salad thành những tô salad cho khách hàng vào restaurant ăn đó, thì cái kiểu đó ở Việt Nam mình cũng không biết nhưng mà sang đây thì người ta bảo làm gì thì làm nấy, cắt dưa chuột, cắt cà chua, cắt đủ thứ để làm salad, đang làm salad thì ông manager của ??đến, ông ấy: “Hi, Mr.La”, ông ấy thì lại là người Tiệp Khắc di cư sang Mỹ, mình nghe tiếng Anh thì đã ảm ố lại nghe được ông Tiệp Khắc nói tiếng Anh, mà ông này ông ấy còn mắc cái tật nói lắp, thì ông ấy nói ???, nghe “doing” thì mình nghĩ ông ấy đang định hỏi mình là “mày đang làm gì thế?”, tôi nói 1 cách dõng dạc: “I making salad”. Về sau nghĩ đến cứ buồn cười, người ta hỏi mình “how are you doing?”, thì ở Việt Nam mình chỉ học “how do you do?”, “how are you?”, chứ mình có học “how are you doing?” bao giờ đâu, học ??chị về chị kiếm mà xem không có cái câu đó, thành ra lúc mà mình thấy ông ấy vào ông ấy hỏi “doing” thì mình nghe được cái chữ “doing” cuối cùng thì mình nghe mình tưởng là ông ấy hỏi mình đang làm gì đấy thì cũng là cái câu hỏi thăm

bình thường, mình bảo “I making salad”, về sau cứ cười, tiếng Anh hỏi đó của tôi hay lắm, người ta hỏi “how are you doing?” mà mình làm ngay câu “I making salad”. Đây là nói tiếng Anh, rồi sau đó cái lần mà tôi mệt nhất là làm những cái chuyện khác lật vật là những việc mà như tôi nói thí dụ như đi vào làm ??thì mình phải clean up, thì clean up thì mình phải lau cái sàn nhà đó, nó bảo lấy cái mop để lau cái sàn nhà, mình có học cái mop bao giờ đâu, mà hồi mình ở Việt Nam mình học toàn chuyện trên trời dưới biển những cái mà rất thường ở xung quanh, cái room, cái mop mình đâu có học, đâu có biết cái gì với cái gì, tự nhiên bảo lấy cái mop để lau nhà, tôi mới hỏi cái mop là cái gì, “what, what is mop?”, họ mới chỉ và lôi cái mop ra có cái xô với lại cái cây lau nhà, mang ra đó là cái mop, học được thêm 1 chữ tiếng Anh. Cứ thế là mình đã mệt, sau đó 1 hôm mà như thế này thì tôi quyết định tôi bỏ cái job đó. Làm được gần 6 tháng thì xảy ra 1 lần là họ đưa sáng vào 1 cái thì supervisor nó bảo là: hôm nay anh Quý rửa chân gà, đùi gà để làm món đùi gà chiên hôm nay, mà đùi gà thì họ chỉ mình rửa thật sạch sau đó bóc những cái mỡ đi, mình lại nghe thế thì mình làm rất là kỹ, từ sáng đến chiều, từ lúc làm đến lúc về chưa có hết được cái đồng 500 cái đùi gà, chưa hết được mà người nó mệt rã rời chân tay, mà ghé nữa, mình đâu có quen là bóc, bóc cái đùi gà cả ngày, gần 8 tiếng đồng hồ đến nỗi mà sắp đến giờ về rồi thì supervisor phải chạy vào làm giúp tôi cho xong để tôi về. Tôi về tôi nghĩ là chắc thôi, mình không làm nổi cái job này nữa, chịu không nổi nữa rồi, thì may lúc bấy giờ có 1 cái planning của chính phủ nó cho ??là cái chỗ của tôi ở đó để cho ???, bởi vì học trò vào các trường bị 1 cái problem là tiếng Anh và tiếng Việt, thầy thì không biết tiếng Việt mà trò thì tiếng Anh không biết thành ra phải có 1 cái đám gạch nối, mà cái đám gạch nối đó đại khái cũng như mình thôi thì bây giờ xin vào ???. Mà xin vào ??thì tôi thấy có 1 cái lợi là tôi phải học để tôi dạy chúng nó, để tôi giúp chúng nó thành ra nó cho tôi cơ hội được học thêm tiếng Anh cho nên tôi bỏ cái job kia, bỏ, xin nghỉ cái job ??, đi sang làm ??, cũng vẫn ??thôi, nhưng mà lương ??chỉ có 2 đồng 29 xu, cái kia 2 đồng 30 xu, mình lại nhảy xuống cái có 2 đồng 29 xu, thế ??họ không chịu, họ bảo làm cái kia là temporary, lúc nào có phân thì làm, mình đâu có biết với Việt Nam mình mới sang mình đâu có biết là cái planning mà hết 1 cái là cắt job, thì mình chỉ nghĩ là nó đã mướn vào thì mướn như ở Việt Nam đã mướn là mướn lâu dài, trừ trường hợp là mình làm lỗi hay là gì gì còn cái planning là nó có thể thôi, người Mỹ người ta biết temporary mà người ta không có giải thích được cho mình hiểu, thành ra mình nhảy sang làm cái đó thì họ không bằng lòng, họ hỏi: tại sao đang làm cái job này lương khá hơn, chắc chắn lâu dài hơn, có tương lai hơn, tại vì họ hứa là tôi làm ??1 thời gian họ sẽ chuyển tôi lên ??ở trong đó làm công tác văn phòng ở trong đó. 6 tháng rồi mình mệt rồi mà mình cũng không hiểu cái kia nó temporary là nó temporary như thế nào, nhảy sang, tôi nói với họ là: đây chỉ là tạm thời, tôi chỉ làm tạm thời, tôi có viết trong cái quyển sách đó, tôi chỉ làm để tôi có cơ hội học, cơ hội học tiếng Anh, mơ ước của tôi là trở lại học ở đại học bởi vậy tôi học, tôi thì lấy cái bằng GAD, là cái bằng cấp của Mỹ, mình phải lấy GAD để mình vào đại học thì tôi có cả bằng GAD để vào đại học. Thì tôi sang tôi làm teacher aid, khi làm teacher aid thì cái kinh nghiệm của teacher aid nó cũng buồn cười, là mình làm thì các bạn tôi chia ra các trường, thì mình quen như ở Việt Nam là mình đến giờ ra chơi thì mình ra mình chơi thì tụi trẻ con cũng ra, ở trong trường nó có những cái máy bán kẹo, bán bánh đó, thì anh bạn tôi anh ấy nhìn thấy có 1 học trò Mỹ đen, nó không có tiền nó cứ nhìn cái máy đó nó thèm thường thì anh ấy mới mua, lúc giờ có 25 cen bỏ vào cái máy đó mua 1 cái gói kẹo cho nó, bỏ cho nó 25 cen lấy cho nó 1 gói kẹo. Nó mang về nó nói chuyện với bố mẹ nó không hiểu nói làm sao mà bố mẹ nó vào ??ở trong trường là ông

teacher aid này cho tiền nó, mua kẹo cho nó mà không biết ông ấy có muốn lợi dụng gì nó không. Chị thấy thế có được không, đây là cái ?? về văn hóa đó, mình thấy trẻ con thì mình thương mua kẹo cho nó mà người ta lại thừa lại mình là mình có ý đồ gì không, mà cho kẹo con nít. Thì đó là những kinh nghiệm bước đầu ở đất Mỹ.

!: Dạ, thì đến bao lâu, ông trở lại đại học?

@: Tôi vào trường làm teacher aid được hơn 1 năm thì cũng là hết cái ?? của teacher aid, mình hết, mình đi ra thì may lúc đó nó lại có cái chương trình của chính phủ cho những người trưởng thành đi ra học thêm và nó gọi là chương trình SITA, không biết chị biết không, chắc chị sang sau, những người nào đi trước thì biết cái chương trình SITA. Chương trình SITA, mình không có việc, mình có khả năng học được, mình xin vào cái chương trình đó mình học, học ngày gì tùy mình muốn, mình chọn, nhưng mà ở những Technical school cho những ??, người lớn thôi. Thế thì tôi xin vào được cái chương trình SITA, và ở đó nên tôi mới đi học Electronic Technology ở trong cái trường cho người lớn ở trong Tamba, học 1 năm rưỡi, liên tục và nó trả lương cho mình để mình học, thì chúng chỉ trả cái lương tối thiểu để mình học nhưng mà vẫn sống được. Mình học ở đó hơn 1 năm rưỡi mới ra trường thì mình cũng có đầy đủ kiến thức về kỹ thuật về electronic rồi. Thì đi xin việc, thì đi xin sang cái hãng ở ??, họ nhận lời nhưng mà họ chưa có job opening, tức là họ accept mình rồi nhưng mà chưa có job opening, nên mình phải ở lại để mình làm cho 1 cái chỗ tiệm ?? những cái tiệm của xe hơi, tôi làm ở đó. Trong đó thì tôi chờ cái job chính thức của mình vào đúng cái ngành electronic của mình chọn thì có anh bạn tôi, anh ấy cũng học cùng electronic với tôi mà ở đó có việc không làm chạy lên Houston này. Lên đến Houston là có việc liền, viết thư về rồi lại ông bạn tôi, ông ấy ở sẵn đây rồi ông ấy viết thư về là lên đây việc đây ra, có đủ khả năng rồi thì lên đây kiếm việc dễ dàng thì tôi mới quyết định, lúc trước vẫn còn đang ngập ngừng thì cái anh bạn của tôi anh ấy ở Tamba anh ấy đi đó anh nói: “bây giờ anh chị đi, tôi sẽ thuê 1 cái xe ??, anh chị chất tất cả đồ đạc của anh chị lên trên đó, rồi tôi kéo lên trên đó cho anh chị, còn nếu anh chị không đi bây giờ, tôi đi mai một anh chị lo lấy”. Tôi nghĩ: giờ 1 thân 1 mình 3 đứa con mà lại bảo lo lấy, mà dọn lên đến Houston thì lúc bấy giờ ở đây luôn rồi, thôi quyết định đi. Thành ra thứ tư là tôi còn định đi mua cái nhà dưới đó vì bà chị tôi bà ấy cho tôi mượn 5 ngàn để ?? mua 1 cái nhà ở trước cửa trường học cho con tôi, thì mua 1 cái nhà, định mua đi đến để ký giấy tờ vào tối thứ 4. Thì đây cũng là 1 cái kinh nghiệm của tôi ở Hoa Kỳ thì đến ký giấy tờ thì ??, thì mình có đủ tiền để ?? 5 ngàn nhưng mà nó lại lòi ra cái tiền là closing cost, mình đâu biết closing cost là cái gì đâu thì closing cost mất tầm 500 đến 1 ngàn nữa, thế mình trong túi đâu có đồng cắc nào đâu, bao nhiêu tiền mình dồn vào ?? hết rồi, đâu có tiền closing cost nữa đâu, thì tôi mới đánh tháo là cái này tôi không hiểu gì cả xin để tôi về tôi hỏi thêm người quen tôi, bạn tôi xem họ giải thích cho tôi biết rồi tôi trở lại. Thì đến hôm thứ 5 đó là cái anh kia anh ấy quyết liệt như thế thì tôi bỏ luôn không mua nhà không thì kẹt cứng vào đó rồi. Thành ra đi lên chỗ đó, đi vào thứ 5 thì lên xin nghỉ ở chỗ tôi, xin nghỉ ở chỗ bà xã tôi, bà xã tôi lúc bấy giờ đang làm thư ký ở trong hãng bảo hiểm ??, thì cùng lúc xin nghỉ cả 2 vợ chồng, 2 vợ chồng cùng xin nghỉ, con đang học cũng xin nghỉ, các ông thầy của nó kêu âm lên, nó đang học mà lại đi, thì phải đi lên trên kia chứ ở dưới này tôi không có job, tôi phải đi. Thì thứ 7 thì đi, thứ tư quyết định mua nhà, thứ 5 quyết định, thứ 6 đi xin thôi việc, thứ 7 lên đường, thì đi dần dần lên đến trên này. Lên đến trên này thì cái Houston với tôi nó lại có cái kỷ niệm buồn cười nữa là trước đó 5 năm là năm 1977, là tôi có đi qua Houston để tôi đi lên Dalas để gặp mặt 1 số anh chị em bạn thân của tôi ở trên nhà anh Nguyễn Thanh Hùng đó thì tôi có đi qua

Houston đúng vào cái giờ nó tan sở, 4h chiều mà đi từ đường 10 vòng ra đường 45 để lên ?? 2 tiếng đồng hồ, tôi vừa đi tôi vừa nghĩ là: Dalas à, bây giờ nghĩ đến chuyện Texas, trời ơi kẹt xe như thế này thì tôi nhất định tôi không ở Houston đâu, nếu tôi có dọn đi thì tôi sẽ ở Dalas, không ở Houston đâu. Chị có biết là trên đường đi cái đường 45 tôi cứ nhìn xem nó đâu, đi theo free way, bởi vì cứ nghĩ đến Texas là mình nghĩ đến bò, những cái trại nuôi bò mà mình không có thấy đâu hết mà mình chạy theo free way mình đâu có thấy bò bung gì. Đi lên đó, nghĩa là ghét của nào trời trao của ấy, định không lên Houston rồi nhưng mà lại lên Houston và định cư ở đó, định cư ở Dalas.

!: Dạ thưa năm đó là năm nào ạ?

@: Năm 78. 77 tôi còn đang học, 78 tôi ra trường thì cuối năm 78, tháng 8 năm 78 tôi lên tới Houston.

!: Căn nhà đầu tiên ông có mua ngay không?

@: Không chị ạ. Lên đây thì đầu tiên là ở cái apartment, phải ở cái apartment là vì phải đi xin việc giữa tôi với bà xã tôi thì tôi xin việc khó, bà xã tôi xin việc dễ là bởi vì có cái hãng SNA làm cho Tamba, bảo chuyển lên đây thì nó không chính thức chuyển nhưng mà nó viết cho cái giấy giới thiệu cho cái hãng SNA, chi nhánh ở Houston thì lên đó thì phải đưa bà xã tôi vào xin việc, mà có mỗi cái xe, vợ thì chưa biết lái thế thì chồng phải đưa thì bây giờ phải chọn việc cho bà xã tôi đã. Có việc, họ nhận lời thì nó núp ở 610 đó cái hội đó nó còn ở đó, thì đến đó làm việc tôi thuê ngay cái apartment ở đó để có thể nếu tôi không đưa đi được, bà xã tôi có thể đi bộ cũng chỉ mấy phút là tới nơi. Thành ra ở apartment sau đó rồi mới đi xin việc cho tôi. Cái lần đi xin việc thì là kinh nghiệm Texas cho tôi, thì lúc bấy giờ là đăng báo, chỗ nào nó có đăng báo, đăng đầy ra thì xin dễ lắm, thì mình đi xuống tận ?? mình xin, thì vào đó xin rồi ra thì lại đúng cái giờ tan sở chị, đi mấy tiếng đồng hồ mới về đến nhà, mình ở ???. Tôi về tôi soạn interview ra xong rồi tôi bảo: thôi, cái này nó có cho tôi thì tôi cũng không làm vì lái xe thế này thì mình không thể đi được. Thì về may là nó có 1 cái hãng electronic ở trên đó nó mới tuyển technician, thì mình vào đó mình xin tuyển, thì lần đầu tiên bước vào đó thì mình ăn mặc đàng hoàng, tại vì sách vở mà, thì nó hỏi mình thì mình cũng bao nhiêu cái chuyện mình học trong sách rồi mình nói ra vững vàng lắm. Thế là nó nhận lời nó cho mình làm nhưng mà cái hãng đó lại là cái hãng tư nhỏ mà chuyên đi sửa chữa ?? thế mình giỏi thì mình đi vào đó mình làm tốt lắm nhưng mà mình còn ngu ngơ, mới ra trường đâu có kinh nghiệm thực tế đâu có bao nhiêu, chỉ sách vở thôi. Thì ra làm, tôi làm khoảng hơn 1 tháng thì thấy mệt quá, về ngày nào cũng mệt vì vào đó ngày nào cũng học, học thêm, làm cái máy nào cũng mới cả, cái gì cũng mới, về đêm thì đọc sách gần chết, sáng hôm sau thì lại thấy cái mới nữa rồi, tôi bảo thế này thì thôi mệt quá. May mà lúc bấy giờ thì hãng Texas insurance nó tuyển thì mình chạy xuống, thì đang làm lương cao 7 đồng mấy 1 giờ, lúc bấy giờ mới làm lương được 7 đồng mấy 1 giờ, xuống Texas insurance còn có 6 đồng 3, cũng được, Texas insurance, làm ở đó cho đến ngày về hưu, không đổi nữa, làm Texas insurance thì có cái dây chuyền như thế này thì mình chỉ làm 1 khâu nhỏ trong cái dây chuyền đó thành ra mình chỉ biết cái đó, mình thạo cái đó rồi thì mình làm được chứ làm cái kia thì everything, mình đi ra lái xe từ Houston, lái xe từ ?? vào downtown, để ?? 1 cái system ở trong Houston, building ở trong downtown, mình làm không nổi. Thì đấy là dần dần rồi chị thấy nhưng mà lúc nào cũng có 1 cái là thế này, mình là người tị nạn thành ra bước lên đây 1 cái thì là tôi đi tìm bạn bè anh em ngay để mà vận động làm thế nào đóng góp vào cái việc hoạt động của thanh thiếu niên mà nhất là dạy cho các cháu nó nhớ cái

truyền thống và cái chữ nghĩa, chữ tiếng Việt thành ra đi gặp nhau rồi mới xúm nhau vào tổ chức lễ giỗ tổ Hùng Vương. Lễ giỗ tổ Hùng Vương đầu tiên được tổ chức là ở trường trung học Beolle, lúc bấy giờ còn nhỏ lắm nhưng mà cũng làm đầy đủ, lúc đó chỉ có khoảng 500 người, chưa đến 500 người đi bởi vì lúc đó Houston còn ít người lắm nhưng mà lần đầu tiên tổ chức giỗ tổ Hùng Vương thì đồng bào cũng hưởng ứng. Thành ra thì họp nhau lại lúc bấy giờ còn gọi là nhóm trẻ Houston chứ chưa có tên là đoàn gì, đoàn gì hết, thì về sinh hoạt rồi xong mới quyết định là năm tới sẽ tổ chức và tổ chức lớn hơn và tổ chức trong trường đại học Houston. Thì lúc bấy giờ 1 mình nhóm mình không được mình phải đặt thêm ra là cái đoàn đó, cái group đó họp nhau lại lập thành cái Đoàn công tác xã hội Lạc Việt, rồi thì nhóm trẻ Houston rồi thì hội sinh viên trường đại học Houston, rồi thì gia đình phật tử Huyền Quang, chùa Phật Quang ở dưới đó hồi đó, rồi đoàn thanh thiếu niên Công giáo, họp nhau lại tất cả 8 cái ban trẻ vào với nhau để tổ chức giỗ tổ Hùng Vương và planing lúc bấy giờ thì tôi giúp cho cái việc planing này nọ thì tôi đặt ra những việc phải làm, những việc phải làm trước khi lễ, những việc phải làm trong ngày lễ và những việc phải làm sau ngày lễ, mình phải rất là rõ ràng như vậy. Và vì các đoàn thể họp với nhau thì phải phân công, cái đoàn này trách nhiệm về vấn đề gì... Trong buổi lễ thì chúng tôi luôn quan niệm là phải có lễ và có hội, lễ thì phải có cúng tế đức quốc tổ, về hội thì phải có văn nghệ, 2 phần đó phải có, thì phần lễ thì bên phật tử Huyền Quang là trách nhiệm, còn hội là nhóm trẻ Houston trách nhiệm, lập bàn thờ rồi thì cúng tế, các cái đó là đám đó phải trách nhiệm còn văn nghệ thì đoàn văn nghệ công tác xã hội làm việc, về sau lại còn có đoàn thể thao Lạc Việt nữa, có đại hội thể thao Hùng Vương nữa, mỗi người chia đều ra chi, làm rất là có quy củ nhưng mà đầu tiên làm được 900 người sau đó lên 1200, đông lắm mà mọi người càng thích thì xảy ra cái chuyện mà người ta ghét. Thì ghét, kỳ quặc, hồi đó tôi không hiểu được là mình làm có cho mình đâu, con thì nằm lăn quay ở dưới sàn cho bố mẹ họp, làm việc, lúc đó con còn bé, rồi thì mình được gì đâu, móc tiền túi ra đóng góp trước tiên rồi thì mới đi xin đồng bào thì tôi nói rất rõ, mỗi 1 bộ phận phải cho tôi cái ??anh cần bao nhiêu, thế rồi cái nhóm trẻ Houston phải họp gấp rút vào để đi làm cái cuộc lạc quyên thí dụ, ??lúc bấy giờ mình tính hết 4000 thì bây giờ phải đi quyên cho được 4000 để có cái quỹ. Thì làm như thế, làm được mấy năm thì không hiểu sao mà người ta ghét, người ta chụp cho mũ Cộng sản, tôi mới bảo là thế thì những cái bê bối, láo lếu chửi nhau thì là quốc gia à, còn làm đảng hoàng mà để tôn vinh văn hóa dân tộc thì là Cộng sản, sao tự nhiên chống Cộng gì mà kỳ cục thế, quy cái tốt cho Cộng sản, còn cái xấu của mình à, những cái đó là của những người trẻ, chúng nó yêu nước chúng nó yêu dân tộc nó muốn làm, tự nhiên làm chúng nó nản chí, thì thôi, tôi bảo là chúng tôi rút lui, các ông muốn làm gì các ông làm, chúng tôi về chúng tôi lo cho gia đình, lo cho con cái để cho chúng nó ăn học, thế rồi mình lo dạy con cái mình đưa chúng nó đi học để mà chúng nó học hành cho nó nên người, trước hết mình lo cho gia đình, rồi được những cái lúc nào cần phải đóng góp cái gì cho những công việc chung thì mình làm, nhưng mà để đứng ra chịu trách nhiệm xong rồi mà để lãnh cái búa thì không có tôi nữa, tôi bảo thôi, tôi không làm mấy cái chuyện ấy, các ông nào hăng hái mà thấy có công việc làm thì cứ việc làm, tôi không can thiệp ai, tôi không chống ai cả bởi vì tôi quan niệm là chỉ có Cộng sản là đối tượng mà mình phải phấn đấu để chống lại nó thôi, còn người quốc gia thì tôi bảo mỗi người 1 lỗi, mỗi người 1 đường, tôi đâm nó, anh đá nó thì cũng được, chứ không phải là tôi đâm mà anh đá là anh không giống tôi, là anh là Cộng sản, tôi còn nói đùa là, trong event tôi có nói thế này: ngay cả tôi nói thật quý vị chứ, quý vị chống Cộng bằng cách chọc cho nó cười, nó cười quá nó đứt ruột nó chết tôi cũng

đồng ý, miễn làm sao nó chết, miễn làm sao nó thua chứ đừng có nói là chỉ có tôi là đúng còn anh là sai, tôi không chịu cái đó cho nên tôi không tham gia vào, không chống không đánh không phá ai, nhưng mà đi cùng tôi cũng không đi nữa, kệ.

!: Thưa ông, từ cái ngày mà ông ra sinh hoạt cộng đồng từ những năm sớm sủa như vậy thì ông thấy cộng đồng tị nạn người Việt tại đây thì cho đến bây giờ thì ông thấy cái việc bảo tồn cũng như phát huy cái truyền thống văn hóa Việt của người Việt như thế nào?

@: Cái lúc đầu tiên thì chúng tôi muốn bảo tồn cái văn hóa truyền thống thực sự của dân tộc rồi thì cũng có cái hội bảo tồn, hội bảo tồn và phát huy văn hóa Việt cũng có của các ông khác nhưng mà dần dần thì tôi thấy cái việc bảo tồn và phát huy văn hóa phải bắt đầu từ gia đình, thay vì làm ngoài xã hội, làm ngoài xã hội thì chỉ có mấy ông già, mấy người lớn có ý thức, còn con nít, các cháu mà đang học ở trong trường, bảo nó đi thì nó đi, bảo nó làm thì nó làm, có cái gì vui thì nó thích, nó không vui thì thôi, vào mà tham dự văn nghệ đến giờ trình diễn thì nó mới thích, nhưng mà xem, nghe những cái bài diễn văn giảng giải thì nó ngủ, thành ra mình thấy rằng là mình làm như thế này mình phải đi cho nó đúng là bảo tồn cái nền văn hóa của dân tộc mình từ trong cái nếp sống gia đình, từ trong những bạn bè thân hữu của mình, từng group 1, mà lúc đó tôi cũng thấy rõ là thế này, làm trên toàn quốc Hoa Kỳ mình không có phương tiện, vậy thì ở tỉnh nào, thành phố nào, nhà nào, xóm nào làm xóm đó, đến nỗi mà dạy học ở đây đó lúc mà chúng tôi tổ chức các lớp học tiếng Việt đó, ở miền Đông thì miền Tây không sang được, ở miền Nam thì miền Bắc không xuống được, ở miền Bắc thì miền Nam không lên được thành ra tụi tôi phải đưa ra 1 cái công thức như thế này, tụi tôi kêu gọi quý vị phụ huynh có con em muốn học tiếng Việt ở từng khu vực nhỏ 1 xin, cố gắng tìm được 1 cái garage thành 1 cái lớp học rồi tập trung cái đám trẻ trong xóm vào, chúng tôi cử người tới dạy, đưa ra cả cái công thức đó nữa còn lúc đó chúng tôi bảo mở trường dạy học, đi kiếm các ông bà có con bảo là các ông bà cho cháu đi học, cho nó giữ gìn tiếng Việt, họ bảo: “anh chị đến đón cháu đi hộ được không?”. Thật sự là khổ quá, tổ chức rồi lại phải đưa đón chúng nó, đưa đi rồi đón về thì mình làm được làm sao, cho nên là cuối cùng là cứ phải tập trung tại chùa, nhà thờ là nhân tiện người ta đến lễ chùa, gửi con vào trong đó, nhân tiện người ta đến xem lễ trong nhà thờ người ta gửi con vào trong đó, rồi thì mix vào thêm 1 cái là học đạo, học kinh, rồi đi học thêm tiếng Việt. Đó là cái công thức cho sau này bởi vì ở chùa hay ở nhà thờ thì phụ huynh đằng nào cũng đi lễ thì mang con đi theo, còn mà mình tổ chức 1 cái lớp riêng biệt về Việt ngữ thì thất bại đó chị, trừ có trường Việt ngữ của ông Vương ở đây là được mười mấy năm còn tồn tại, là bởi vì thí dụ như những phụ huynh ở đó, ở khắp mọi nơi tình nguyện dẫn con tới từ các nơi về để cho nó học mà phải gồng lên đóng góp tiền bạc, đóng góp công sức mà nhất là phải đưa đón con cái đi học, đưa đi đón về, như tôi đây này, sáng chủ nhật nào cũng phải đưa cháu đi học, hết con rồi đến cháu, muốn cho nó giữ tiếng Việt thì mình phải vậy thôi chứ nếu không muốn nghe tiếng Việt như là vịt nghe sấm, không biết gì hết. Thì đây chị thấy là cái hoàn cảnh hoạt động của mình tương đối là khác bên Cali, bên mình và bên Cali tương đối gần gũi nhau, và đồng bào mình sống và làm việc thì cũng nhiều người cũng có nhưng mà có những người tương đối là rảnh rỗi hơn, không hiểu sao tôi không biết, thành ra là nó dễ hoạt động hơn còn ở bên Houston, đường nó xa vắng đặc ra, chị tưởng tượng xem, từ Bắc xuống Nam, từ Nam lên Bắc, từ Đông sang Tây bây giờ bảo tập trung ở 1 chỗ là khó vô cùng, thành ra có tổ chức cái gì là tổ chức ở downtown, giỗ tổ Hùng Vương tôi cũng tổ chức ở downtown để khắp 4 phương đến được dễ dàng, chứ mà xuống dưới đây thì những người ở nơi khác đến sẽ khó.

!: Xin ông cho biết là ông đã trở thành công dân Mỹ vào lúc nào và cái cảm tưởng của ông ra sao?

@: 5 năm sau, lúc bấy giờ khi mà quyết định trở thành công dân Mỹ mình cũng có những cái suy nghĩ nhưng mình thấy là mình đã ở đây rồi, dù muốn hay không muốn thì cái đất này đã cu ru mang mình, cái nước này đã cu ru mang mình mà mình trở thành công dân Mỹ, ngoài cái bồn phận mình sẽ phải làm là người công dân Mỹ, con cái của mình sau này nó cũng phải làm cái bồn phận là công dân Mỹ, thì chính mình cũng có những cái thuận lợi, chứ còn cái chuyện mà trở về Việt Nam giữ cái quốc tịch người Việt Nam, mình có quốc tịch gì đi nữa thì mình vẫn là người Việt Nam, tại sao phải suy nghĩ nhiều về vấn đề vào quốc tịch hay không vào quốc tịch. Có nhiều người đặt vấn đề suy nghĩ đó chị, vào quốc tịch hay không vào quốc tịch, vào quốc tịch thế này là phản bội lại Tổ quốc mình hay sao, dân tộc mình hay sao? Không, anh có mắt cái Việt Nam trong người anh chưa, dù anh đeo cái thẻ người Mỹ, người Canada, người Pháp hay người gì, thì cũng thế, tôi bảo là tôi có làm người gì trên giấy tờ thì tôi cũng chỉ là “Mỹ giấy”, còn Việt là Việt thật, không có cách nào trở thành người Mỹ hoàn toàn được, tôi phải cố để ??vào đời sống bên này, hiểu được người ta, sống chung với người ta, cảm ơn người ta, thì vì lý do gì mà lại bảo hễ vào quốc tịch Mỹ là không tốt. Thành ra tôi bảo, không có thắc mắc gì cả khi mà trở thành công dân Mỹ.

!: Dạ thưa, qua buổi nói chuyện thì có cái điều gì mà ông còn muốn chia sẻ nữa không?

@: Tôi muốn nói là có nhiều cái mình hiểu về nước Mỹ, có lẽ mình mới ở đây mấy chục năm cũng chưa đủ đâu, mình chưa thực sự sống là người Mỹ vẫn quan sát khách quan nhìn vào hơn là mình đặt mình vào tâm trạng của người Mỹ. Có 1 số việc mình không đặt mình vào là người Mỹ, không đi cái đôi giày của người ta, mình không hiểu được người ta, đó là sự thật, bản thân tôi tôi biết, mình cứ nhìn giống như là cái hồi trước khi mình đến Mỹ, mình nghe mình nói là: “ôi giờ người Mỹ người ta cá nhân chủ nghĩa lắm mà cá nhân chủ nghĩa là nổi bật nhất trong đời sống Mỹ, thế thì mình nghĩ là cá nhân chủ nghĩa là đồng hóa với lại tự kỷ, đồng hóa với lại ích kỷ nhưng mà mình thấy là không thể tưởng tượng được. Cái hồi mình nhớ mà đồng bào mình ở Campuchia chạy về Việt Nam, bao nhiêu người chạy xuống giúp, chính phủ mình giúp cái gì, đồng bào mình giúp cái gì. Rồi lúc mà đồng bào mình chiến tranh tị nạn chạy về Sài Gòn đó, bạn bè những anh em sinh viên nhào xuống để mà giúp đỡ những đồng bào tị nạn đến nỗi mà còn đang chất đầy đồ đạc để đi tiếp tế cho đồng bào tị nạn thì Việt Cộng nó về gần đến nơi rồi, lúc bấy giờ không đi thì còn chờ lúc nào nữa, bấy giờ lo cho đồng bào cũng không được mà chính mình thì lại không lo nỗi cho mình nữa rồi, tìm cách chạy. Thì cái đó chỉ là 1 cái rất ít còn đại đa số mình đứng đưng lăm chị, trong khi đó sang đến bên Mỹ này, tôi bước vào tôi thấy nhà thờ, tôi có 4 cái nhà thờ ??, trong 4 tuần lễ đầu tiên, 4 cái chủ nhật tôi đi từng nhà thờ một để thứ nhất là trình diện họ, thứ 2 là cảm ơn họ, và mỗi nhà thờ tôi mời họ về ăn ở nhà tôi 1 bữa, để cảm ơn. Lúc bấy giờ mình tiền chẳng có nhiều nhưng mà mình ăn theo kiểu Việt Nam, làm lầy hết. Thì mời đến để mình cảm ơn họ vì mình thấy không có cái dân tộc nào mà mở rộng vòng tay đón những người gặp nạn như là người Mỹ, đó là quan điểm riêng cá nhân của tôi, lẽ dĩ nhiên là có những trường hợp cá biệt tôi không dám nói nhưng mà nhìn chung đã có cái nước nào, đã có cái xứ nào mà mở rộng vòng tay đóng góp vào những quỹ từ thiện lớn như cái dân Mỹ không. Mình sang đó là cái kinh nghiệm cá nhân đó chị, do đó mà tôi rất là kính trọng rất là khâm phục người dân Mỹ. Mình tưởng là cá nhân chủ nghĩa thì bo bo ích kỷ, ai ngờ họ lại vị tha rất là nhiều, lo cho

người rất là nhiều, trong cái việc lo cho người ấy có cái phần hãnh diện cá nhân của họ không tôi không biết nhưng mà cái thực tế là họ giúp cả thế giới, giúp tất cả mọi nơi, chỗ nào cần giúp là thấy có họ. Thế mà mình ngày xưa mình ở Việt Nam, mình nhìn Mỹ thành kiến, thiết tình mặc dầu làm ở đài phát thanh tôi cũng gặp những người cố vấn Mỹ hay là gì, nhưng mà lúc ở Việt Nam đầu óc mình còn vớ vẩn lắm, mấy ông cố vấn Mỹ toàn cố vấn mấy chuyện giời ở, có ông sếp còn nói với tôi là: “mấy cái ông adviser cố vấn này thì chỉ có việc gì biết không là nhờ nó mua hàng??”. Đến là khổ, đó là cái sự khác biệt về văn hóa, thành ra là lúc mà tôi sang đây thì sau 9 tháng họ có tổ chức bữa tiệc mà welcome tại tôi đó thì tôi cũng nói là: có rất nhiều sự hiểu lầm giữa chúng ta vì quan điểm chúng ta nó khác với quan niệm của quý vị. Quý vị giúp theo cái lối của Mỹ, hỏi anh cần gì, tôi giúp cái đó nếu tôi giúp được. Còn đối với Việt Nam chúng tôi thì chúng tôi có khả năng gì thì chúng tôi giúp cái đó còn chuyện anh cần thì là chuyện của anh, phải không, cái đó thì người nào mới sang Mỹ, lúc mới đầu tôi sang tôi ở với ??tôi cũng bị cái shock đó, cứ hỏi “anh cần gì không?”, đi với mình cứ hỏi ??, hỏi thế, thì muốn ???.

Thì đây là cái mà văn hóa, là văn hóa, rất là thực tế, anh có thích thì tôi mới đưa còn anh không thích mà tôi cứ nhét vào cho anh, anh nể anh cứ đút túi rồi anh về mang bỏ thùng rác thì không tốt. Thì cái đó thì bây giờ mình hiểu ra là nó rất là thực tế nhưng mà hồi đó thì không. Bởi vậy là cái lúc mà tôi đọc bài diễn văn tôi nói là: “quý vị biết tôi không có gì thì có nghĩa là tôi cần tất cả vậy thì quý vị cho được cái gì thì cứ cho, đừng hỏi tôi muốn không, cần không”. Đây là cái kinh nghiệm mình sống ở bên Mỹ nhưng mà người ta có tình với mình, lúc nào người ta không làm được nữa người ta thôi, vợ chồng mấy ông cụ già mà bây giờ chết rồi, coi chúng tôi như con, liên lạc mãi, lúc chúng tôi lên đến Houston còn lên chơi, thì lo từng tý một, cái ngày Thanks Giving đầu tiên là tôi ăn ở nhà ông ấy, ngày Christmas đầu tiên cũng ở nhà ông ấy. Rồi nhân tiện tôi lại nói cái kinh nghiệm như thế này cũng buồn cười nữa là, người Việt mình sang đây, lúc mình đãi họ ăn thì mình cứ nghĩ cái gì mình mê là họ phải mê, thành ra chị biết là lúc bấy giờ tôi làm chả giò thì họ thích lắm, lúc bấy giờ làm lấy chả giò thì họ thích lắm, chả giò là làm lấy chứ cũng không mua được nhé, làm lấy hết thì họ thích lắm. Nhưng mà có lần tôi làm thì về sau 2 vợ chồng cứ cười mãi, đãi Mỹ mà lại nấu cà bung, mua thịt mỡ, rồi thịt chân giò về rồi nấu cà bung, cà bung thì mình mê lắm nhưng ở Mỹ họ không có mê, mà cà bung thì mình lại phải đi kiếm lá tía tô bỏ vào trong đó nữa, thế tôi hỏi chị, đây là mình không hiểu đó, chứ mình làm về sau này mình biết rồi, thì mình chọn những món mà mình thích mà người ta cũng thích để mình đãi chứ đằng này đãi theo kiểu tâm lý Việt Nam đó tôi có gì tôi đãi đây, tôi thấy cái gì tốt thì tôi mang ra tôi đãi ông, nhưng mà như thế thì ngại, cà gì có muối cà tôi cho chấm mắm tôm nữa chứ. Về sau kể lại ngồi cười chết cười luôn, bảo là hồi đó sao mình ngớ ngẩn.

!: Dạ vâng, Diễm Hương xin được thay mặt hội bảo tồn lịch sử văn hóa của người Mỹ gốc Việt xin cảm ơn ông Lã Huy Quý đã đến với hội và đã chia sẻ thật nhiều kinh nghiệm rất là quý báu của ông để đóng góp vào lịch sử của những người tị nạn.

@: Dạ, cảm ơn chị, cảm ơn hội bảo tồn lịch sử văn hóa Việt, tôi thì chỉ có những cái gì thật như vậy thôi. Tôi cũng mong các con tôi sau này, các cháu tôi sau này nó là người Mỹ gốc Việt, người Texas, và nó làm những việc gì có ích cho những người cùng quê hương thứ 2 này với nó, không phải cần cái gốc nào hết.

!: Dạ vâng xin cảm ơn ông.

@: Cảm ơn chị.